

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ
İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
FATMA ERDEM

GAZİANTEP-2020

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ
İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
FATMA ERDEM

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğretim Üyesi Eda DİNERİ

GAZİANTEP-2020

ÖNSÖZ

Küreselleşme dünya ekonomisinde yabancı sermaye yatırım kavramını önemli bir yere taşımıştır. Özellikle tasarruf yetersizliği olan ülkeler için yatırımların finansmanı, borçlarını ödeyebilmesi için ülke ekonomilerinin de serbestleşmesi önem taşımaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların uzun vadeli olması ülkenin istihdam, ticaret ve ekonomik büyüme gibi makroekonomik göstergeler üzerindeki ülkenin büyümesine yönelik katkılarından dolayı tercih edilmektedir. Batı ülkeleri sanayi devriminden sonra elindeki sermayelerini sınır ötesine taşıyarak yüksek kar getirisi alanlara yönelerek öncülük yapmışlardır. Hem yatırım yapılacak ev sahibi ülke hem de yatırım yapan kaynak ülke açısından kar getirisi ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri teorik ve ampirik olarak incelenmektedir.

Bu çalışmanın yürütülmesi ve gerçekleştirilmesinde, tüm desteği ve hoşgörü ile tüm değerli bilgilerini çalışmanın bütün aşamalarında benimle paylaşan çok değerli hocam ve aynı zamanda tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Eda DİNERİ’ ye,

Çalışmalarım sırasında bana maddi manevi destek veren ve benim bu günlere gelmemde çok büyük emekleri olan annem Türkan ERDEM, babam Nurettin ERDEM, eşim Hasip POLAT, ablalarım Zeliha ERDEM ve Züleyha ERDEM ALCAN’ a ve bu süreçte bana çok yardımları olan arkadaşım Esengül KILIÇPARLAR’ a ve çok kıymetli teyzem Ganime KAZCI ve ailesine sonsuz teşekkür ederim.

Gaziantep, 2020

Fatma ERDEM

ÖZET

Türkiye’de 24 Ocak 1980 kararları ile liberal ekonomi modeli benimsenmiştir. Bu ekonomi modeli ile doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik büyüme üzerinde bir etki yaratmıştır. Çalışmada, Türkiye’de 1980-2018 dönemi için doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki hem kısa dönem hem de uzun dönem için ARDL sınır testi yöntemi ve Toda-Yamamoto nedensellik testi incelenmektedir.

Modelde doğrudan yabancı yatırımların belirleyicisi olan GSYİH, enflasyon, doğrudan yabancı yatırım girişi ve cari işlemler hesabı değişkenleri kullanılmıştır. Kısa dönem katsayı sonuçlarında enflasyon katsayısı istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Doğrudan yabancı sermaye girişi ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde ilişki gözlemlenmiştir. Uzun dönemde doğrudan yabancı sermaye girişindeki %1’lik artış ekonomik büyümeyi % -3.79 azaltmaktadır. Kısa dönemde cari işlem bir birim arttıkça ekonomik büyüme % -1.91 oranında azaldığı tespit edilmiştir. Uzun dönemde ise enflasyon ile cari işlemler dengesi katsayısı istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ekonomik büyüme, zaman serisi

ABSTRACT

Liberal economic model has been adopted in 24 January 1980 decisions in Turkey. With this economic model, foreign direct investments have had a major impact on economic growth. In the study, the relationship between foreign direct investment and economic growth is examined for the period 1980-2018 for both short term and long term by ARDL Method and Toda- Yamamoto Causality test in Turkey. In the model the variables of GDP per capita, inflation, foreign direct investment inflow and current account are used as determinants of foreign direct investments

In the short-term coefficient results, the inflation coefficient is not statistically significant. A statistically significant and negative relationship is observed between foreign capital inflows and economic growth. In the long term, %1 increase in direct foreign capital reduces economic growth by %- 3.79. In the short term, it is determined that %1 increase in current account balance, economic growth decreases by -1.91%. In the long run, inflation and current account balance coefficients are found to be statistically insignificant.

Key Words: Direct foreign investment, economic growth, time series

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	3
1.5. Araştırmanın Yöntemi.....	3
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
İKİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Yabancı Yatırım Kavramı.....	5
2.1.1. Yabancı Yatırımın Tanımı Ve Önemi.....	8
2.1.2. Portföy Yatırımlar.....	10
2.1.3. Portföy Yatırımlarının Doğrudan Yatırımlardan Farkları	11
2.1.4. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri.....	12
2.1.4.1. Ortak Girişim.....	12
2.1.4.2. Şirket Birleşmeleri.....	12
2.1.4.3. Stratejik Birlikler.....	12
2.1.5. Doğrudan Yabancı Yatırımları Açıklayan Teoriler.....	13

2.1.5.1. Tekel Üstünlüğü.....	13
2.1.5.2. OLI Modeli(Elektrik Paradigma.....	13
2.1.5.3. İçselleştirme Teoremi.....	13
2.1.5.4. Oligopolcü Tepki Teorisi.....	14
2.1.6. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kaynak Ülke Ve Ev Sahibi Ülke Açısından Girişini Etkileyen Faktörler.....	14
2.1.6.1. Ekonomik Faktörler.....	15
2.1.6.1.1. Piyasa Büyüklüğü.....	15
2.1.6.1.2 Ekonomik Büyüme.....	15
2.1.6.1.3 Fiyat Düzeyi.....	15
2.1.6.1.4. İstikrarlı Döviz Kuru.....	15
2.1.6.1.5. Dışa Açıklık Seviyesi.....	16
2.1.6.1.6. Yurtiçi Yatırımlar.....	16
2.1.6.1.7. İşgücü Maliyetleri.....	16
2.1.6.1.8. Yatırım Teşvikleri.....	16
2.1.6.1.9. Alt Yapı.....	16
2.1.6.1.10. İstihdam.....	16
2.1.6.1.11. Özelleştirme.....	17
2.1.6.1.12. Rekabet.....	17
2.1.6.1.13. Ekonomik İstikrar.....	17
2.1.6.2. Sosyo-Politik Faktörler.....	17
2.1.6.2.1. Teknolojik Rekabetçilik.....	17
2.1.6.2.2. Yaşam Kalitesi.....	18
2.1.6.2.3. Geo-Kültürel Mesafe.....	18
2.1.6.2.4. Politik Risk.....	18
2.2. Ekonomik Büyüme.....	19
2.2.1. Büyüme Modelleri.....	19
2.2.1.1. Neo - Klasik Büyüme Teorisi.....	19
2.2.1.2. İçsel Büyüme Teorisi.....	20

2.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Ve Ekonomik Büyüme.....	20
2.3. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihi Gelişimi.....	23
2.4. Yabancı Yatırımların Çekilmesi İle İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler.....	28
2.5. Ev Sahibi Ülkenin Doğrudan Yabancı Yatırımlardan Kazançları ve Kayıpları.....	29
2.6. Çok Uluslu Şirketler.....	32
2.7. Doğrudan Yabancı Yatırım ve Enflasyon.....	35
2.8. Doğrudan Yabancı Yatırım ve Cari İşlemler Hesabı.....	35
2.9. Literatür Taraması.....	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
METARYAL VE YÖNTEM.....	44
3.1. Zaman Serisinde Birim Kök Testleri.....	44
3.1.1. ADF Birim Kök Testi.....	44
3.1.2. ARDL Sınır Testi.....	45
3.1.3. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi.....	46
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
ANALİZ BULGULARI.....	47
4.1. Cusum Ve CusumSQ Testleri	51
4.2. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları.....	51
BEŞİNCİ BÖLÜM	
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	54
KAYNAKÇA.....	56

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. Küreselleşme Aşamaları.....	6
Tablo 2. Ödemeler Bilançosunun Finans Hesabındaki Yabancı Yatırımlar.....	9
Tablo 3. Türkiye’de 1998-2015 Döneminde Büyüme Rakamları ve Oranları.....	21
Tablo 4. Türkiye’nin Net Sermaye Hareketleri (Milyon \$).....	25
Tablo 5. Türkiye’de Sektörel Anlamda Uluslararası Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin Dağılımı	27
Tablo 6. Ev Sahibi Ülke Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyici Unsurları	31
Tablo 7. Kuruluş Türlerine Göre Türkiye’de Uluslararası Sermaye Şirketlerin Sayısı.....	33
Tablo 8. Doğrudan Yabancı Yatırımların Önem Kazanmasının Nedenleri.....	34
Tablo 9. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları	47
Tablo 10. ARDL Sınır Testi Sonuçları.....	48
Tablo 11. ARDL Sınır Testi Katsayı Tahmin Sonuçları.....	49
Tablo 12. Kısan Dönem Katsayı Sonuçları.....	49
Tablo 13. Uzun Dönem Katsayı Sonuçları.....	50
Tablo 14. CUSUM ve CUSUMSQ Grafikleri.....	51
Tablo 15. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları.....	52

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
ARDL	:Otoregresif Dağılmış Gecikmeli Bağlı Test
AR-GE	:Araştırma Geliştirme
BRICS	:Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
BRIC-T	:Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin - Türkiye
DYS	:Doğrudan Yabancı Sermaye
DYY	:Doğrudan Yabancı Yatırım
ECOWAS	:Batı Afrika Devletleri Ekonomi Topluluđu
IMF	:International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
MENA	:Middle East and North Africa (Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri)
SDR	:Special Drawing Rights (Özel Çekme Hakları)
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCMB	:Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
WAEMU	: Batı Afrika Ekonomik Ve Para Birliği

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınması için gerekli olan kaynaklardan biri yeterince sermaye birikimine sahip olmasıdır. Sermaye birikimi ihtiyacının temel sebebi, ülkeler sermaye birikimi ile ekonomilerinin kaynak ihtiyacını tamamlayarak diğer ülkeler karşısında rekabet edilebilirliğini arttırmak ve refah seviyesini yükseltmektir. Küreselleşme, bilgi, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin hızla ilerlemesi ekonomik sınırları ortadan kaldırarak mal ve hizmet ticareti ve finans piyasalarındaki serbestleşme doğrudan yabancı yatırımları farklı bir noktaya getirmiştir. Bu sınırların genişlemesi yerli ve yabancı girişimcileri daha fazla kar etme amacıyla sınır ötesine yönelterek küresel ekonomiye çok uluslu şirketleri kazandırmıştır. Yatırımcıları sınır ötesi yönelten sermaye hareketleri dolaylı ve dolaysız olarak ikiye ayrılmaktadır. Dolaylı yatırımlar, portföy yatırımlar dolaysız yatırımlar, doğrudan yabancı yatırımlardır.

Doğrudan yabancı yatırımlar, uzun vadede bir şirketin mevcut şirket yatırımını dışında başka bir ülkede üretim tesisi kurması ya da mevcut bir şirketi kendi bünyesine alması şeklinde yapılmaktadır. Bu açıdan doğrudan yabancı yatırımlar uzun vadeli gerçekleştirildiği için hem ev sahibi ülkenin hem de kaynak ülkenin ekonomik yapılarını farklı şekilde etkilemektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar ülkeye sermaye birikimini yanı sıra teknolojisini, işletmecilik tecrübesini, bilgisini, pazarlama becerisini, üretim arttırıcı makinasını gibi tüm üretim faktörlerini tamamını ev sahibi ülkeye taşımaktadır.

Portföy yatırımları, başka bir ülkenin hisse senedi, tahvil veya borç senedini gibi yatırım araçlarıyla yaptığı sınır ötesi sermaye hareketi olarak ifade edilmektedir. Rasyonel bir yatırımcı en yüksek kar marjını elde ettiği ve riskinin en düşük olduğu ülkeye yatırım yapmayı tercih etmektedir. Hem portföy hem doğrudan yabancı yatırımlar gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ekonomiler için önemli bir yere sahiptir. Rasyonel bir yatırımcı portföy yatırımları için özellikle gelişmekte olan ülkeleri tercih etmektedir. Bunun en temel sebebi gelişmekte olan ülkelerin sermaye stokuna duyduğu ihtiyaçtan kaynaklı faiz kazancının yüksek olmasıdır.

Bu çalışmada, problem; “Gelişmekte olan Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme, enflasyon ve cari işlemler dengesi arasında ilişkiyi ve bu ilişkinin ekonomide yarattığı etkinin yönünü belirlemektir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı son yıllarda giderek önem kazanan doğrudan yabancı yatırım kavramı ve bu yatırımlar ile ekonomik büyüme, enflasyon ve cari işlemler hesabı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu çerçevede; doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme, doğrudan yabancı yatırım ve enflasyon, doğrudan yabancı yatırım ve cari işlemler hesabı arasındaki ilişki teorik ve ampirik olarak incelenmektedir.

Bu çerçeve ile şu sorulara cevap aranmaktadır;

- Kısa ve uzun dönemde ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırım girişleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Kısa ve uzun dönemde ekonomik büyüme ile enflasyon arasında bir ilişki var mıdır?
- Kısa ve uzun dönemde ekonomik büyüme ile cari işlemler hesabı arasında bir ilişki var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

2. Dünya Savaşı sonrasında savaş ülkelerinin ekonomileri ağır bir darbe almıştır. Ekonomilerini yeniden yapılandırmak ve kalkındırmak için yeni iktisat politikaları arayışlarına girmişlerdir. Özellikle sermaye stokuna ihtiyacından dolayı doğrudan yabancı yatırımlar ile bu açığı finanse etmeye çalışmışlardır.

Türkiye’de 24 Ocak 1980 yılından itibaren liberalizasyon süreci başlamıştır. 1980 yılından itibaren yatırımların önündeki engellerin kalkması ve Türkiye-AB ilişkilerinin iyileşmesi doğrudan yabancı yatırımları hızla arttırmıştır. 1990 yılından sonra küreselleşmenin etkisiyle dünyada liberalleşme hareketleri giderek hız kazanmıştır. Küreselleşme olgusu, ulusal sınırların aşılması ve uluslararası bütünleşmenin yolunu açmıştır. Uluslararası ilişkilerde perdelerin kalkması sosyal, politik, kültürel, ekonomik gibi birçok değerlerin etkileşimini giderek artırmıştır. Yapısal değişimler özellikle ekonomik ilişkilerde entegrasyon olgusunu oluşturmuştur.

Küreselleşmeyle birlikte ekonomide sermayenin serbest dolaşımı özellikle tasarruf birikimi yetersiz ekonomiler için hem ekonomik büyümelerine hem de kalkınmalarına katkılar sağlamaktadır. Doğru planlanmış doğrudan yabancı yatırımlar yeni pazar, üretim, teknoloji, sermaye, istihdam ve bilgi gibi birçok faktörlerle ev sahibi ülkenin ekonomisine olumlu katkılar

sağlamaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlarla bilgi ve teknolojinin ev sahibi ülkeye gelmesi ülke üretiminde artış sağlayarak istihdamı beraberinde artıracaktır. Doğrudan yabancı yatırımlarla sağlanacak olan döviz girdisi ile ülkenin dış ödemeler dengesi iyileştirilebilmektedir.

Gelişmekte olan Türkiye ekonomisi için doğrudan yabancı yatırımlar önemli bir ekonomik kaynaktır. Çalışmada Türkiye ekonomisine 1980-2018 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımların pozitif ve negatif etkileri incelenerek ekonomik büyüme ile arasındaki ilişki incelenmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmanın varsayımları;

- 1) Doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme, enflasyon ve cari işlemler hesabı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 2) Doğrudan yabancı yatırımlar ekonomiye katkı sağlıyor mu?
- 3) Ekonomik büyüme için doğrudan yabancı yatırım katkı sağlıyor mu?

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada ekonomik büyüme ile seçilmiş diğer değişkenler arasındaki ilişkiler ARDL sınır testi ve Toda-Yamamoto nedensellik testi ile incelenmektedir. 1980-2018 dönemine ait ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırım girişi, enflasyon ve cari işlemler hesabı arasında nedensellik ilişkisi olup olmadığı araştırılacaktır. Analizin ilk aşamasında serilerin durağanlığı ADF ve PP birim kök testi kullanılarak tespit edilecektir. Serilere uygulanacak olan durağanlık testlerinin ardından, seriler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiyi ölçmek üzere ARDL sınır testi uygulanmıştır. ARDL sınır testi ile değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemde katsayı tahmini yapılmaktadır. Analizin son aşamasında Toda-Yamamoto nedensellik testi ile değişkenler arasındaki ilişkinin yönü tespit edilmektedir.

1.6. Araştırmanın Sınırları

1. Araştırmada, gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye ekonomisini kapsamaktadır.
2. Ekonomik büyüme, enflasyon, cari işlemler hesabı ve doğrudan yabancı yatırım giriş değişkenleri kullanılmıştır. Makroekonomik göstergelerden istihdam verisi 1980 yılından itibaren bulunamamıştır.

3. Araştırmanın dđnemi dışa açık sanayileşme stratejisinin benimsendiği 1980 yılından itibaren ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE EKONOMİK BÜYÜME

Çalışmanın bu bölümünde doğrudan yabancı yatırım kavramı, doğrudan yabancı yatırımın tanımı ve önemi, portföy yatırımlar, portföy yatırımları ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki farkları, doğrudan yabancı yatırım türleri, doğrudan yabancı yatırımları açıklayan teorileri, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kaynak ülke ve ev sahibi ülke açısından girişini etkileyen faktörleri, ekonomik büyüme ve büyüme modelleri açıklanmaktadır.

2.1. Yabancı Yatırım Kavramı

Yabancı yatırım bir ülkedeki sermaye fonlarının bir başka ülkeye hareketi olarak tanımlanmaktadır (Kurtaran, 2007: 367). Sermaye fonlarının ülkeler arası hareketi uluslararası para ve sermaye piyasaları yoluyla ya da doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla gerçekleşmektedir. Doğrudan veya dolaylı bir yabancı yatırımdan bahsedebilmek için bir ana şirket ile yabancı iştiraki arasında bir iş ilişkisinin var olması ve şirket sermayesinin en az %10 veya daha fazlasına sahip olması gerekmektedir (Duce, 2003: 3). Bu iş ilişkisi çok uluslu şirketlerin ortaya çıkmasına ve küresel ekonominin farklı bir boyut kazanmasına neden olmuştur (Koçtürk ve Eker, 2012: 36).

Tarihsel süreçte doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının dönüm noktası İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Amerika'dan Avrupa'ya daha sonra Japonya'ya doğru başlayan sermaye akımları ile dünya sanayileşme olgusunu benimsemeye başlamış ve bütün ülkeler ekonomilerini sanayileşme stratejisi üzerine inşa etmek için iktisat politikaları geliştirmişlerdir (Eroğlu, 2007: 69). Doğrudan yabancı yatırımlarda ki bu artış çok uluslu şirketler tarafından sağlanmıştır.

Dünya ekonomisini tesiri altına alan son yıllarda da literatür de popülerliği artan globalleşme olarak bilinen “küreselleşme” döngüsünün artmasıyla, yatırımcılar ulus-devlet sınırlarını aşarak günümüz modern dünyasına ekonomik, toplumsal, sosyal dönüşümler gerçekleştirmiştir. İlk kez 1940'lı yıllardan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde gündeme gelen küreselleşme kavramı özellikle 1980'li yılların ortasından sonra sınır ötesini aşarak ekonomik ilişkilerin hızla gelişimini sağlamış ve küreselleşmenin ekonomik bakımdan birçok farklı dalgalanmalara sebep olmuştur. Küreselleşme döngüsünün getirdiği bu dalgalanmalar ulus-devlet olgusunu sil baştan yeniden yapılanmasını gerekli kılmıştır (Türkkan, 2001: 156). Küreselleşmenin döngüsünün yoğunlaşmasıyla sınır ötesine yapılan doğrudan yabancı

yatırımların ülkeler arası iletişim ve etkileşim alanlarının genişlemesine neden olarak uluslararası piyasaların gelişme sürecine girmesine sebep olmuştur (Aydemir ve Kaya, 2007: 267).

Tablo 1. Küreselleşmenin Aşamaları

	I. Küreselleşme Aşaması	II. Küreselleşme Aşaması	III. Küreselleşme Aşaması
İtici Gücü	Denizcilik Alanında İlerleme. Merkantilizm Devresi	Sanayileşmenin Getirdiği Yenilikler	Çokuluslu Şirketlerin Kurulması, İletişim Devrimi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerin çöküşüyle Batı Blokunun rakibinin kalmaması.
Yöntem Biçimi	Kâşifler Devresi, Askeri İşgal Devresi	Misyonerler, Kâşifler, Ticaret Şirketlerinin Yıkımı Sonrası İşgal Devresi	Kültürel ve ideolojik etkiler sonucu ülkenin (ekonomik, siyasal, sosyal) alanlarının etkilenmesi.
Haklı Gösteriş Biçimi	Putperestlere Tanrı'nın dinini götürme.	Beyaz Adamın Yüku, Uygarlaştırıcı Görev, İrkçı Teoriler.	En Yüksek Uygarlık Düzeyi, Uluslararası Topluların Özgürlüğü Piyasanın Görünmez Eli, Herkesin Ortak Çıkarı Küreselleşme Devresidir.
Sonuç	Sömürgecilik.	Emperyalizm.	Küreselleşme

Kaynak: Oran, 2009: 11.

Birinci küreselleşme evresi, 1490 yılında Merkantilizm ile başlamıştır. Bu yıllardan itibaren giderek hız kazanan küreselleşme olgusu dünya ülkelerinin ekonomilerini farklı bir boyuta taşımıştır. Bu çerçevede küreselleşen dünya ekonomisinde sermaye fonlarının hareketi ülkeler arasında ekonomik bir bağın kurulmasına sebep olmuştur. Ülkeler arası kurulan bu bağ dünya ticaret hacmini arttırarak dünya ekonomisinin gelişmesine sebep olmuştur. Küreselleşme kavramı ekonomik içerikli çıkmış olsa bile insanlar ve toplumlar arasındaki ilişkileri de zenginleştirmiştir (Balay, 2004: 62).

İkinci küreselleşme evresi, sanayi devrimi ile başlamış olup buhar makinelerinin keşfedilmesi ve uygulanmasıyla 19. yy ortalarında dünya pazarının oluşumuyla sanayi devrimi ile finans kapitalizmi sınırsız bir özgürlüğe sahip olmuştur (Kazgan, 2012: 4).

Üçüncü küreselleşme evresi, 1980 yılında iletişim devriminin başlaması ile ulaştırma ve haberleşme alanındaki icatlar ekonomiye farklı bir nitelik kazandırmıştır (Olgun, 2006: 144). Yeni icat edilen tüm makinelerin faaliyete geçerek sanayide kullanılması küreselleşmenin önemli bir faktörü olmuştur. Neo-liberal küreselleşme diye bilinen bu dönem bilgi ve bilgi teknolojisinin hızla ilerlemesi gibi birçok yeniliği beraberinde getirdiğini ifade edebiliriz (Çımrın, 2009: 81).

Küreselleşme günümüz dünyasında küreselleşme entegrasyon hareketleri üç ayrı dönemde dünya ekonomisinde siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik gibi birçok alanda değişikliğe uğratmaktadır (Aytekin, 2013: 132). Ekonomik küreselleşme günümüzde halen geçerliliğini koruyan önemli bir faktör olup iş gücünün serbest dolaşımı, uluslararası sermaye hareketleri ve üretimlerin uluslararası nitelikte olması ekonomik küreselleşmede önemli faktörlerdir (Berber, 2011: 392).

1970’li yıllarda Avrupa ülkelerinin ihracat sınırlamaları dünya ekonomisinde bir duraklamaya sebep olmuştur (Demir, 2009: 213). Türkiye bu yaşanan gelişme sonucunda 1970’li yıllardan sonra dış ekonomik ilişkileri çok yönlü politikalara yöneltmişlerdir (İrbeç, 1990: 5). 1975-1977 yıllarında Türkiye ticaret payının yaşadığı düşüş 1978 yılında yükselişe geçmiştir (Şimşek, 2005: 87). 1970’li yıllarda petrol kriziyle yaşadığı ekonomik olumsuzlukları telafi etmek ve ekonomik işlerliği devam ettirebilmek için 24 Ocak 1980 yılında geniş kapsamlı bir ekonomi paketi oluşturulmuştur (Erdoğan, 2006: 31). Bu pakette dış ticarete alınan ekonomik kararlar, yaşanan makroekonomik istikrarsızlık sebebiyle doğrudan yabancı yatırımları beklenen seviyeye yükseltememiştir (Felek vd., 2018:64).

2.1.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Tanımı Ve Önemi

Doğrudan yabancı yatırım mevcut bir şirketin yatırımını ülke sınırlarına çıkararak ana merkezi dışında başka ülkelere üretim tesisi kurmak, hali hazır üretim tesislerini satın almak veya sermayesini en üst seviyeye çıkarması olarak tanımlanabilmektedir (Çinko, 2009: 118). Doğrudan yabancı sermaye yatırımın söz konusu olabilmesi için, yabancı bir yatırımcının başka bir yabancı ülkede var olan firmanın hisse senetlerinin en az yüzde 10'nuna sahip olması gerekmektedir (Koçtürk ve Eker, 2012: 37). Genellikle çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlar yabancı bir ülkeye firma kurarak veya yabancı ülkedeki hali hazır bir şirkete sermaye akışı sağlayarak ana firmanın büyümesi sağlamaktadır (Ecevit, 2008: 38). Bir bakımdan çok uluslu şirketler ana merkezlerinin yanı sıra faaliyetlerini birden çok ülkede varlığını sürdürebilen şirketlerdir. Bu hedefi gerçekleştirmek için ülkelerin sosyal, kültürel, politik, ekonomik koşulları sınır ötesi yatırım kararının belirleyici faktörlerindedir (Nur ve Dilber, 2017: 26).

Ülkelerin temel iktisadi hedefi ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamaktır. Ülke yeterli tasarruf düzeyine sahip değilse sermaye stokunu borçlanma yolu ve doğrudan yabancı sermaye yoluyla giderebilmektedir. Bu bakımdan ülkelerin iç tasarruf eksikliği ve dış borçlanmanın dinamiği özellikle gelişmekte olan ekonomilerde doğrudan yabancı yatırımların önemini arttırmaktadır (Gedikli, 2011: 102). Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere ev sahibi ülkede kaynak kullanımını, altyapı yatırımlarını ve teknolojik gelişmeyi artırıcı doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında pozitif etki olduğu kabul edilmektedir (Acaravcı ve Akyol, 2017: 18). Sermaye birikimi, iktisadi büyüme ve kalkınmanın temel unsuru olarak kabul etmektedir. Bundan dolayı doğrudan yabancı yatırım gerek gelişmiş ülkeler gerekse gelişmekte olan ülkelerde kalkınma-büyüme ve dış ticaret politikaların da önemli bir unsurdur.

Yatırımların uzun vadeli olması ve devamlılığının olması ev sahibi ülke açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle portföy yatırımları istikrarlı ve devamlılığı olmadığı takdirde kısa vadede ev sahibi ülkeye pozitif çözümler getirse bile sermaye fonlarının ani çıkışları sonucunda ev sahibi ülkede spekülasyonlara yol açacaktır. Yüksek likiditeye sahip sermaye fonlarının kısa vadede ev sahibi ülkeyi terk etmesi halinde ev sahibi ülkenin ekonomisine olumsuz etkiler yaratmaktadır (Yıldız, 2012: 24). Yatırımcıların ilk önceliği her zaman kar sağlamaktır. Yüksek sermaye sahibi yatırımcılar, ev sahibi ülkeler de maliyetlerin düşük olup talebin yüksek olmasına önem verirken, ev sahibi olan ülkeler de yapılan yatırımların ülke ekonomisine ihracatı arttırmasını ve vergi kazançlarının yükseltmesini

beklemektedirler. Sınır ötesine yatırım yapan yatırımcı, kendi ülkesine göre daha ucuz girdi, düşük maliyetli işgücü, üretim tesisine yakın hammadde olanakları ve daha düşük vergi olanaklarından yararlanmak istemektedirler.

Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülke ve kaynak ülke için farklı açılardan fayda sağlamaktadır. Yapılan yatırımın olumlu katkı sağlaması aslında ev sahibi ülke ekonomisinin sağlam temeller üzerine kurulu olmasından geçmektedir. Uygun ekonomik koşullara sahip ülkelerde yapılan yatırımlar, ev sahibi ülkeye döviz girdisi, ileri teknoloji, istihdam olanakları, ekonomik büyüme ve dış ticaretine olumlu yönde katkılar sağlamaktadır (Okuyan ve Erbaykal, 2008: 48). Bu bakımdan ülkeler doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek için çeşitli yasalarla birlikte, teşvikler kurum ve kuruluşlarla desteklemesi gerekmektedir. Dolayısıyla ev sahibi ülkenin istikrarlı bir ekonomi görünümüne sahip olması önem arz etmektedir.

Tablo 2. Ödemeler Bilançosunun Finans Hesabındaki Yabancı Yatırımlar

Dolaylı (Portföy) Yatırımlar	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Rezerv Yatırımlar	Diğer Yatırımlar
<ul style="list-style-type: none"> • Net Varlıklar • Tahvil ve Senetler • Para Piyasası Enstrümanları • Finansal Türevler 	<ul style="list-style-type: none"> • Öz Sermaye • Yeniden Yatırılan Kazançlar • Diğer Sermaye 	<ul style="list-style-type: none"> • SDR Çekme Hakkı • Altın • IMF Hesapları • Borçlanma ve Hisse Senetleri • Yabancı Para 	<ul style="list-style-type: none"> • Ticari Krediler • IMF Borç ve Kredileri • Diğer Borçlar • Nakit ve Mevduatlar • Diğer Varlık ve • Yükümlülükler

Kaynak: International Monetary Fund [IMF]. (1996). Balance of Payments Textbook. USA: International Monetary Fund.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin dış şoklara karşı dayanıklılığının olmaması sermaye hareketliliğinde ekonomik kırılganlıklar yaratarak, portföy yatırımlarının da ani giriş

ve çıkışlara neden olur. Sermaye hareketliliğinde yaşanan bu giriş ve çıkışlarla yaşanan spekülasyonlar ekonomide risk ortamı oluşturarak sürekli tekrar eden krizlere sebep olmuştur. Portföy yatırımlarının kısa vadeli olması ve bu yatırımların ekonomide meydana gelen en küçük bir hareketlilikte aniden çekilmesi krizlere neden olmuştur. Türkiye Krizi (2001), Brezilya Krizi (1998), Asya Krizi (1997), Rusya Krizi (1997) ve Meksika Krizi (1994) bu krizlere örnek verilebilir (Örnek, 2008: 201). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, doğrudan yabancı yatırımların getireceği sermaye, teknoloji, pazarlama tekniği, know-how, bilgi ve yatırımla artan üretimin istihdam olanaklarını arttırabilmek için küresel bir rekabet içine girmişlerdir (Kaymak, 2005: 80). Bu yüzden tüm dünya ülkelerinin ekonomisi açısından önem arz eden doğrudan yabancı yatırımlar için teşvik edici ortamın hazırlanması için çalışma göstermektedir.

2.1.2. Portföy Yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırımlar dâhilinde olmayıp yabancı tahvil ve hisse senedi gibi sermaye piyasası varlıklarına veya yabancı banka hesabı gibi kısa vadeli para piyasası araçlarına yapılan yatırımlardır (Seyidoğlu, 2001: 397). Yatırım boyunca birçok istatistiki hesaplamalar yapılabılır ve en kazançlı varlıklar portföye dâhil edilerek yatırıma karar verilmektedir. Portföye konu olan diğer varlıklar şunlardır:

Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler

- Finansman Bonoları
- Hazine Bonosu
- Gelir Ortaklığı Senetleri
- Banka Bonoları veya Banka Garantili Bonolar
- Mevduat ve Mevduat Sertifikaları
- Repo
- Döviz ve Döviz Tevdiat Hesapları
- Altın

Bu yaklaşıma göre yabancı varlıklar yerli varlıklardan daha büyük ekonomik kar sağladığından yabancı varlıklar tercih edilmektedir (Ekren, 1986: 41). Bu yüzden her yatırımcı için portföy kazanç beklentisi farklılık gösterdiğinden dolayı her yatırımcının portföyü aynı olmayabilir (Demirtaş ve Güngör, 2004: 104). Diğer taraftan likiditesi çok yüksek olan bu yatırımlar buldukları ülkelerin siyasi ve ekonomik gelişmelerine çok duyarlı olduğu için yatırımcılar istedikleri zaman yatırıma söz konusu olan bu varlıkları likiditeye çevirebilmektedirler (Yıldız, 2012: 24).

Portföy yatırımlarında risk faktörü rasyonel yatırımcılar için büyük önem taşımaktadır. Fon sahipleri uluslararası sermaye piyasalarında; ülke riski faktörünü göz önüne almaktadır (Emir ve Bank, 2009: 59). Nitekim günümüz teknoloji çağında dijital ortam sayesinde dünyanın bir ucundan diğer ucuna saniyeler içinde milyarlarca fon akımı sağlanmaktadır. Ülkeye katacağı faydalar göreceli olarak tartışma konusu olmuştur. Nitekim tüm ülkeler sıcak para dediğimiz bu yatırımların ülkesine gelmesini istemektedir. Çünkü likidite artışları piyasaların etkinliğini ve derinliğini yükseltmektedir. Yatırım yapan birimler portföy yatırımlarını çok kısa zamanda likiditeye çevirdiğinden dolayı kendileri için en az risk taşıyan yatırım türü olmasının yanında, küçük bir istikrarsız ortamda ülkeyi terk etmesiyle de ev sahibi ülke açısından da en riskli yatırım türüdür (Emir ve Kutlu, 2015: 270). Bu nedenle risk faktörünün büyük olduğu ülkelerde bu tür yatırımların ülke ekonomisinde hemen ayrılması söz konusudur. Bu yönüyle ülke ekonomilerinde en küçük risk unsuru yatırımcıların kararlarını etkiletebilmekte ve portföy hareketliliğine neden olabilmektedir. Yabancı portföy yatırımların ülkede ki payının artmasıyla yerli sermaye piyasalarını hem likidite bakımından olumlu yönde etkilerken hem de piyasaların etkinliğini de arttırmaktadır (Akıncı, 2010: 10).

2.1.3. Portföy Yatırımlarının Doğrudan Yatırımlardan Farkları

Hem portföy yatırımlar hem de doğrudan yabancı yatırımlar açısından uluslararası sermaye akışının niteliğinde önemli ayrımlar bulunmaktadır (Akıncı, 2010: 13). Bu iki yatırım türünün farklarını ele alalım:

- Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkede üretim-hizmet birimleriyle işletmecilik faaliyetine sahipken, portföy yatırımları herhangi bir işletmecilik faaliyetine sahip değildir.
- Portföy yatırımları farklı yatırımcılar tarafından gerçekleşmesi mümkün iken doğrudan yabancı yatırımlar genellikle çokuluslu şirketler tarafından gerçekleştirilir.
- Portföy yatırımları ulusal ekonomilere sadece sermaye yatırımları gerçekleştirdikleri için giriş çıkışları kolay olurken, doğrudan yabancı yatırımlar yerleşik yatırım yaptıkları için ülkeden çıkış yaptığı takdirde sonradan aynı ülkeye dönüş yapması son derece zordur.
- Doğrudan yatırımlar belirli bir sektöre ve şirketlere özgüdür, portföy yatırımları ise belirli bir sektöre veya şirkete bağlı değildir.
- Portföy yatırımları yapılırken yatırımcı yalnızca sermayesini getirirken, doğrudan yabancı yatırımlarda yatırımcı sermayesiyle birlikte üretim arttırıcı makinasını,

işletmecilik tecrübesi, teknoloji, bilgi, pazarlama becerisi gibi üretim faaliyetleri için gerekli olan tüm faktörleri yanında getirmektedir.

- Portföy yatırımları, doğrudan yabancı yatırımların tersine yatırım yapan firmanın veya şirketin yönetiminde aktif bir şekilde yer almasına gerek yoktur.
- Portföy yatırımlarında yatırımcı açısından kısa vadeli hedeflerin görülmesinin yanı sıra doğrudan yabancı yatırımlarda yatırımcı uzun vadeli hedefleri söz konudur.

2.1.4. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri

2.1.4.1. Ortak Girişim

Birden çok şirketin ortak getiri sağlamak için bir araya gelerek riski minimize edip aynı alanda işbirliği içine girmesine ortak girişim denilmektedir (Kurtaran, 2007: 368). Şirketler eğer riskin ve rekabetin olduğu bir alanda bir işe yatırım yapacaklarsa bunu ayrı ayrı başarmak yerine bir arada daha iyi başarabileceklerini düşünmektedirler. Her şirket kaynak konusunda eksikliklere sahip olduğu için bu girişimler sonucu birbirlerini tamamlayarak rekabet alanında onları bir üst seviyeye taşımayı hedefleyen şirketler ortak girişimlerde bulunurlar (Ulaş, 2004: 162).

2.1.4.2. Şirket Birleşmeleri

Literatürde şirket evliliği olarak da bilinen şirket birleşmeleri, iki veya daha fazla şirketin kendi kimlikleri dışında hukuki varlıklarını tamamen kaybederek yeni işletme şeklinde mevcudiyetini sürdürebilmek için yaptıkları birleşmelerdir (Sözeri, 2009: 5). Bu birleşmeler bir nevi şirketlerin etkinliklerini arttırma amaçlı yapılan bir yöntemdir (Titiz vd., 2007: 119).

2.1.4.3. Stratejik Birlikler

Uluslararası ekonomide popülerlik kazanan sınır ötesine yapılan stratejik birlikler birden çok işletmelerin kendi kimliklerini kaybetmeden bir amaç doğrultusunda yaptıkları anlaşmalı iş ilişkisidir (Akgöbek, 2011: 21). Son yıllarda şirketlerin bu tür stratejik birleşmelerine sebep olan en önemli faktör küresel ekonominin içindeki rekabet alanında kendilerini korumak ve rekabete ayak uydurmaya çalışmalarından kaynaklanmaktadır (Binatlı, 2019: 214).

Bu tür yaklaşımlar firmanın yerli ve yabancı piyasalarda rekabet durumuna bağlıdır çünkü küresel ekonomide şirketlerin bu tarz stratejiler oluşturması rekabet alanının sınırlarını daraltıcı sonuçlar doğurmaktadır. Bu avantajı faydalarını maksimuma çıkarana kadar bu tür stratejilerini sürdüreceklerdir.

2.1.5. Doğrudan Yabancı Yatırımları Açıklayan Teoriler

2.1.5.1. Tekel Üstünlüğü:

1960'lı yıllarda Stephan Hymer tarafından geliştirilen bu teoriye göre, çok uluslu şirketlerin yerli şirketlere karşı olan tekel üstünlüğünü açıklamaktadır (Özdamar, 2016: 101). Çok uluslu şirketlere özgü olan bu üstünlükten yerli şirketler faydalanamadığından dolayı yabancı piyasalarda faaliyet gösterilen alanlarda rekabet koşulları ortadan kalkmaktadır. Literatürde monopolistik olarak da karşımıza çıkan bu teori aslında firmanın avantaj teorisidir. Dış pazarda firmaya gerek üstün bilgi gerek teknoloji gerekse pazarlama teknikleri gibi birçok rekabetçi avantajı sağlamaktadır. Dolayısıyla bu üstünlüğe sahip olan bir firma sınır ötesi yatırımlarda yerel firmalara nispeten daha fazla ekonomik rant sağlamaktadır.

2.1.5.2. OLI Modeli (Eklektik Paradigma)

1988 yılında Dunning tarafından geliştirilen OLI şartları olarak adlandırılan OLI modeli, ownership(sahiplik), location(sınır/yer), internalization(içselleştirme) anlamlarını taşımaktadır. Sahiplik(O); işletmenin kendine has olan üretim avantajlarını, sınır/yer(L); yatırımın gerçekleşeceği piyasadaki konum üstünlüğünü, içselleştirme(L); ise şirketin yatırımı neden dolaysız şekilde yapacağını açıklamaktadır (Yalçın, 2011: 58). Şirketler karlı ve etkin bir yatırım yapmak için bu şartları sağlaması gerekmektedir.

Sahiplik avantajı, çok uluslu şirketlerin sahip olduğu ticari üstünlükler, finans üstünlüğü bilgi kaynaklarına ulaşma üstünlüğü ve mülkiyet hakları gibi ev sahibi ülkede bulunan diğer şirketlere göre avantaj sahibi olmasıdır. Sınır/yer avantajı, yatırımların hangi ülkede yapılacağını belirleyen faktördür. Konum avantajına sahip olan ülke, yatırımlarda diğer ülkelere göre üstünlük avantajı sağlamaktadır. İçselleştirme avantajı, çok uluslu şirketlerin sahip olduğu varlıkları franchises ve lisans verme yollarıyla piyasada kendi bünyesinden oluşacak yavru şirketlerle faaliyetlerine devam etmek istemesidir.

2.1.5.3. İçselleştirme Teoremi

Bu teoriyi 1976'da Buckley ile Casson, daha sonra 1982'de ise Hennart geliştirmiştir. Hennart (1982), dikey ve yatay entegrasyon modelleri geliştirerek içselleştirme fikrini geliştirmiştir (Denisia, 2010: 56). Teoriye göre firmalar faaliyetlerini sürdürürken kendi içindeki bilgileri piyasa dışındaki başka firmalara da hâkim olarak şirketin devamlılığı için kendi bilgilerini kullanarak içselleştirmeye çalışmasıdır (Moosa, 2002). Şirketleri içselleştirmeye yönelten temel sebep piyasada eksik rekabetin var olmasıdır (Yılmaz, 2008:

32). Burada temel amaç üretimde dışa bağlı olduğu işlemleri şirket içinde içselleştirerek dışa bağımlılığı ortadan kaldırmaktır. Böylece ileride yatırım boyunca gerçekleşebilecek risk faktörü de ortadan kalkacaktır. Bu teorinin temelini çok uluslu şirketlerin küresel rekabet ortamında karşılaşacağı olumsuzluklardan etkilenmemek için yatırım boyunca üretim faaliyetlerini içselleştirme yoluna giderler.

2.1.5.4. Oligopolcü Tepki Teorisi

Piyasaya az sayıda firmanın hâkim olması fakat bu firmaların aldığı kritik kararlarda diğer firmalarında benzer şekilde karar vermesini sağlar (Dinler, 2016: 439). Knickerbocker (1973) tarafından ortaya çıkan bu teoriye göre, eğer firmalar benzer mal üretiyorsa diğer firmadan önce davranarak doğrudan yabancı yatırım yoluna giderek üretim ve satış üstünlüğü oluşturur (Erdem, 2019: 18). Bu yolla firmalar arasında bir bağımlılık ortaya çıkmaktadır (Şahin, 2018: 417). Bir firmanın alacağı herhangi bir kararın aslında diğer firmaları doğrudan ilgilendirmektedir. Bundan dolayı bir firmanın bu endüstrilerde yatırıma yönelmesi diğer firmanın ilk firmayı takip ederek aynı endüstride yatırım kararı almasına sebep olmaktadır (Yiğit, 1999: 198).

Doğrudan yabancı yatırımların büyük bir kısmını oligopolistik yapılı firmalar gerçekleştirmektedir. Oligopolcü firmalar tekelci(monopol) firmaların karını elde edebilmeleri için piyasaya giriş engellerini aşması gerekmektedir. Oligopolistik bir firma yabancı sermayeye yatırım yaptığı zaman diğer oligopol firmalarda öncü firmayı takip ederek yatırım yapmaktadır (Şimşek ve Behdioğlu, 2006: 51). Çünkü oligopol firmanın ardından piyasaya ikinci bir oligopol firmanın girmesi ilk oligopolün piyasa payını azaltarak teknoloji rekabet ve bilgi gibi faktörlerde avantajlı hale getirecektir. Örneğin, otomobil piyasalarında yabancı piyasaya açılan firma daha düşük maliyetlerle üretimini artırarak diğer firma ya göre rekabet üstünlüğüne sahip olmaktadır.

2.1.6. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kaynak Ülke Ve Ev Sahibi Ülke Açısından Girişini Etkileyen Faktörler

Uluslararası sermaye hareketlerini belirleyen faktörler iktisatçıları ikiye ayırmıştır. İktisatçıların bazıları sermaye hareketlerinin belirleme aşamasında dış dünya koşullarının daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu faktörlere itici faktör denilmektedir. Diğer iktisatçılar ise sermaye hareketlerini belirlemede sermayenin yöneldiği ekonomik yapının önem taşıdığı yönünde fikir belirtmektedirler. Bu faktörler çekici faktörler olarak adlandırılmaktadır (Kar ve Tatlısöz, 2008: 8). Yatırımcılar yatırım kararı almadan yatırım yapacağı ev sahibi ülkenin siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal koşullarını göz önüne alarak karar vermektedir. Rasyonel

yatırımcılar sağlayacakları yüksek kar marjı için bu faktörleri göz önüne alarak değerlendirmektedir. Fakat çok uluslu şirketlerin kar dışında da yatırım kararını etkileyen birçok etken bulunmaktadır (Bal ve Göz, 2010: 452). Bu faktörleri biz kaynak ülke ve ev sahibi ülke açısından değerlendireceğiz.

1998 Dünya Yatırım Raporuna göre ev sahibi ülke açısından doğrudan yabancı yatırımları etkileyen belirleyici faktörleri:

2.1.6.1. Ekonomik Faktörler

Küresel rekabet ortamında doğrudan yabancı yatırım özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri için önemli bir yere sahiptir. Doğrudan yabancı yatırımlarda ekonomik faktörler belirleyici bir role sahiptir. Doğrudan yabancı yatırım yapılacak ülkelerin içinde bulunduğu ekonomik koşullar yatırım kararını birinci dereceden etkilemektedir. Yatırımcılar kısa veya uzun dönemli yapacağı yatırım için tüm ekonomik koşulları göz önünde tutmaktadır. Bu koşullar:

2.1.6.1.1. Piyasa Büyüklüğü

Piyasa büyüklüğü, ev sahibi ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırım miktarı yine ev sahibi ülke ekonomisinin pazar genişliğine bağlı olmaktadır. Piyasa doğrudan yabancı yatırım sağlanacak kadar büyüdüğünde ev sahibi ülkenin yabancı yatırım potansiyeli artmaktadır. Yatırımcılara ölçek ekonomisi imkânı sağlayan piyasa büyüklüğü; yatırıma konu olan mal ve hizmetlerin etkin üretim, ulaştırma ve pazarlama maliyetlerin düşmesini sağlamaktadır (Uzgören ve Akalin, 2016: 65).

2.1.6.1.2. Fiyat Düzeyi

Fiyat dalgalanmaları ekonomide istikrarsızlığa ve belirsizliğe yol açmaktadır. Reel ekonominin işleyişinde bir aksaklığın çıkmaması fiyat istikrarına bağlıdır (Polat, 2019: 1562). Fiyatlar genel düzeyindeki sapmalar üretim kapasitesinde ve istihdamda istikrarsızlığa sebep olmaktadır (Akınoğlu, 1999: 308). Rasyonel yatırımcılar genellikle istikrarlı fiyat düzeyi olan ekonomileri tercih etmektedir.

2.1.6.1.3. İstikrarlı Döviz Kuru

Döviz kurlarındaki sürekli dalgalanmalar hem doğrudan hem dolaylı yatırımlar için olumsuz bir faktördür. Kurlardaki sürekli artış veya azalış sağlıklı bir yatırım ortamı yaratmaz (Duygulu, 1998: 107). Kurlardaki bu istikrarsızlık hem yabancı hem yerel yatırımcıların ev sahibi ülke ekonomisine duyduğu güveni azaltır. Bu yüzden yatırımların seyrini değiştiren bir unsurdur. Belirsizlik ekonomide bir risk ortamını oluşturmaktadır. Özellikle kur artışları dış ticaret açığını yükselterek ekonomik bir krize yol açmaktadır. Bu yüzden istikrarlı bir döviz

kuru özellikle gelişmekte olan ülkeler için çok önemli bir faktördür. Ekonomiye duyulan güvenin artması ve risk faktörünün azalması yatırımcı için belirleyicidir.

2.1.6.1.5. Dışa Açıklık Seviyesi

Ülkelerin ticari ve finansal açıklık seviyesi yabancı yatırımcılar için önemli bir faktördür. Küreselleşme ile başlayan liberalleşme hareketleri ülkeleri yerel ekonomiden küresel ekonomiye yöneltmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar, dışa açık bir ekonomi modeli benimseyen ülkelere daha fazla yönelmektedir (Karagöz, 2007: 939). Özellikle doğrudan yabancı yatırımları gerçekleştiren çok uluslu şirketler için dışa açıklık seviyesi bir yatırım kriteridir.

2.1.6.1.6. Yurtiçi Yatırımlar

Yabancı yatırım malları ve yurtiçi yerel yatırım mallarının rekabet içine girmesi, yerel firmaları bu rekabet ortamının içinde veya dışında kalması konusunda bir belirsizlik yaratmaktadır. Dolayısıyla doğrudan yabancı yatırımlar, ev sahibi ülkede gerçekleştirilen yurtiçi yatırımları etkilemektedir (Açıkalın, 2009: 1).

2.1.6.1.7. İşgücü Maliyetleri

Doğrudan yabancı yatırımları ev sahibi ülke açısından etkileyen en önemli faktörlerden biri işgücü maliyetleridir. İşgücünün kalifiye olup olmaması, eğitim seviyesi, teknik yönetim süreci de bu kararın alınmasında etkili olmaktadır (Zeren ve Ergun, 2010: 70).

2.1.6.1.8. Yatırım Teşvikleri

Genel ekonomi teşvikleri doğrudan yabancı yatırımlar için çekici bir faktördür. Yatırım teşvikleri arttıkça ev sahibi ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımlarda artmaktadır (Arık vd., 2014: 101). Yatırımların kalıcı olması ve bu yatırımları arttırmak için ekonomilerin beşeri sermayelerini geliştirmeleri ve ekonomik alt yapılarını iyileştirmeleri gerekmektedir (Bostan vd., 2016: 35).

2.1.6.1.9. Altyapı

1980'lerde küreselleşme ile başlayan iletişim ve ulaşım, ekonomilerin gelişmesinde büyük bir paya sahip olmuştur. Gelişmiş bir alt yapıya sahip ekonomi, yatırım kararını olumlu yönde belirleyen önemli faktörlerdendir (Berköz ve Türk, 2007: 64).

2.1.6.1.10. İstihdam

OLI teorisine göre uluslararası şirketin konum avantajı, içselleştirme avantajı ve mülkiyet avantajı ile yaptıkları yatırımlar ev sahibi ülkelerde istihdam olanakları oluşturmaktadır (Acaravcı ve Akyol, 2017: 18).

2.1.6.1.11. Özelleştirme

1980 yıllarında Türkiye’de gündeme gelen özelleştirme uygulamaları bilhassa gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermaye girişlerinde önemli bir faktör olmaktadır (Kar ve Tatlısöz, 2008: 447). Özelleştirme faaliyetleri ile yatırım ortamının iyileştirilmesi, kurumsal bir ortam sağlanması ve ticarete ilişkin engellerin kaldırılması doğrudan yabancı yatırımların artışına katkı sağlayacaktır (Aydemir ve Genç, 2015: 25).

2.1.6.1.12. Rekabet

Çok uluslu şirketler söz konusu yatırım kararında ekonomide etkin ve şeffaf rekabet kanun ya da politikaların uygulanması yatırımcılar için ev sahibi ülkenin çekiciliğini arttırmaktadır (Oransoy ve Mike, 2016: 100).

2.1.6.1.13. Ekonomik İstikrar

Ev sahibi ülkenin ekonomik istikrarı için yatırım ortamındaki koşulların önemli bir faktör olmaktadır. Kurumsal kaliteye sahip ekonomilerde, ekonomik kırılganlıklarının az olması yatırım kararı için uygun ekonomik koşullar sağlamasıyla daha fazla doğrudan yatırım çekmekle birlikte iktisadi büyümeyi de gerçekleştirmektedir (Üçler, 2017: 74).

Yukarıda yer alan maddeler yatırımcının yatırım kararını etkileyen faktörlerdir. Yatırım kararı için bu koşulların tamamının kısmen sağlanmış ve yatırım süresince yatırıma engel olmaması gerekmektedir. Çünkü dış yatırım sermayelerine çok duyarlı kırılgan bazı ekonomilerde bu koşullar sağlanmış olsa bile aniden meydana gelebilecek bir spekülasyon yapılmış, diğer yatırımları da kısa sürede etkilemesine sebep olabilmektedir. Bilhassa gelişmekte olan ülkeler için doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik büyüme için önemli bir kaynaktır.

2.1.6.2. Sosyo-Politik Faktörler

Yatırımcı kendi ülkesi ile yatırım yapmak istediği ev sahibi ülkenin sosyo-politik riskleri karşılaştırarak yatırım kararı almaktadır. Yatırımcı ev sahibi ülke ile diğer ülkeleri de karşılaştırmaktadır. Bu yatırım kararını etkileyecek faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz.

2.1.6.2.1. Teknolojik Rekabetçilik

Küresel ekonomi birçok rekabeti beraberinde getirmiştir. İleri teknoloji, ekonomik gelişme ve büyüme için en önemli aktörlerdendir (Durgun ve Aslan, 2013: 5134). Küreselleşmeyle birlikte ülkeler arasında bilgi, teknoloji, sermaye gibi birçok faktörün uluslararası dolaşımı hızla artmıştır. Çok uluslu şirketlerin sahip olduğu ileri teknolojiyi ülkeler kendilerine çekebilmek için birçok yol aramaktadırlar. Ülkeler ancak ileri teknolojiye, çok

uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla kazanırlar. Çok uluslu şirketler doğrudan yabancı yatırım yaptıkları ev sahibi ülkeye getirdiği teknoloji ve teknoloji bilgisi ile ekonomik büyümeyi olumlu etkileyebilmektedir (Alagöz vd., 2008: 80).

2.1.6.2.2. Yaşam Kalitesi

Yaşam kalitesi modern hayatın ve toplumların ilerlemesiyle ortaya çıkan bir kavramdır (Tosun, 2013: 217). Ülkelerin alım güçleri ve yaşam standartları bir müteşebbis için en önemli faktördür. Yaşam kalitesi yatırım kararı almak için belirleyici bir faktördür. Çünkü yatırımcılar ucuz üretim imkânlarında iç piyasa talebin yüksek olduğu ekonomileri tercih etmektedir (Acar, 2016: 94). Çünkü yatırımdan elde edilecek olan kar geniş iç pazarda bulunan piyasa talebine bağlıdır (Çinko, 2009: 118). Yaşam kalitesi o ülkede yatırım kararının doğru olup olmadığının da sorusuna cevap vermektedir.

2.1.6.2.3. Jeo-Kültürel Mesafe

Kaynak ülke ile ev sahibi ülke arasındaki coğrafi ve kültürel yakınlık yatırımcılar için olumlu bir faktördür. Yatırımcı coğrafi yakınlıktan faydalanarak ulaşım maliyetlerinden avantaj sağlamayı planlamaktadır. Orta Doğu, Orta Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan Türkiye'nin sahip olduğu bu coğrafi konum yabancı yatırımcılar için büyük bir avantaj sağlamaktadır (Susam, 2008: 50). Türkiye'nin jeopolitik bir konuma sahip olması ve bu durumu daha da güçlendirmesi doğrudan yabancı yatırımların artmasını sağlayacaktır (Hazman, 2010: 275).

2.1.6.2.4. Politik Risk

Siyasi ve sosyal istikrarsızlık ekonomik risk yaratır. Risk faktörü yüksek olan bir ekonomide yatırımcılar yatırım kararı almak istemezler. Politik risk ev sahibi ülke, kaynak ülke ve diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkileri doğrudan etkilemektedir (Emir ve Kurtaran, 2005: 40).

Gelişmiş ülkelerdeki müteşebbisler sınır ötesine yatırım kararı almalarının en büyük sebebi kar sağlamaktır. Ama burada ki kar kendi ülkesindeki elde ettiği kardan daha yüksek olması gerekmektedir. Yatırımcı yabancı bir ülkede birçok risk unsuru ve karşılaşıacağı güçlüklerin alternatif maliyetini hesaplamaktadır. Müteşebbisler yatırım kararını vermeden önce en çok hangi faktörlerin olumlu yönde hangi faktörlerin olumsuz yönde etkilediğini analiz etmektedir.

2.2. Ekonomik Büyüme

Ekonominin bir önceki yıla göre toplam üretimin, toplam yatırımlarının, toplam ihracat ve ithalat gibi ekonomik göstergelerin reel anlamda artış göstermesine ekonomik büyüme denir (Çetinkaya, 2004: 240). Büyümenin yüksek olması getirinin de yüksek olduğunu gösterir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin temel hedefi sermaye stoklarındaki yetersizliği gidermektir. Bu yüzden gerçekleşecek olan doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik kalkınma ve büyüme için önemli bir faktördür. Ekonomik büyümenin temelini kuşkusuz yatırımlar oluşturmaktadır. Ekonomilerin sermaye birikimindeki bu sorun 1970'ten beri süregelen bir sorundur. Bir toplumda nüfus artışı, toprak, fiziksel donanım, insan kaynakları, sermaye tasarrufu ve teknolojik ilerleme gibi faktörler iktisadi büyümenin temel belirleyicileridir. Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkenin sermaye stokunu ve tasarruflarını arttırdığı için ekonomik büyümeye sebep olmaktadır (Ağayev, 2010: 163). Bir ülkenin sermaye stokunun artması, üretim artışına sebep olurken paralelinde istihdam artışı sağlamaktadır.

2.2.1. Büyüme Modelleri

2.2.1.1. Neo-Klasik Büyüme Teorisi

1980'li yılların ikinci yarısına kadar etkili olan Neo-klasik büyüme modeline en fazla katkı Solow (1956) tarafından sağlanmaktadır. Solow tarafından geliştirilen bu modelin iki temel varsayımı vardır. Birincisi Neo-Klasik büyümenin temelinde azalan verimler kanunu yer almaktadır. Model durağan hale geldiği zaman ekonomik büyümeyi teknolojik ve nüfus artış hızı belirlemektedir (Taban ve Kar, 2006: 148). Bu nedenle, bu büyüme teorisi esas olarak teknolojik bilginin yaratılmasına ve aktarılmasına odaklanmaktadır (Giwa vd., 2020: 3). İkincisi de, uzun dönemde ülkeler arasındaki milli gelir ve gelişmişlik farklarının giderek azalmasıdır. Bu varsayıma göre gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ekonomilerle arasındaki gelişmişlik düzeyi arasındaki farkın zamanla kapanmasıdır. Varsayımlar doğrultusunda dışsal faktör olarak kabul gören teknoloji, kişi başına gelir artışı sağlamaktadır.

Bu teoriye göre ekonomik büyüme üç şekilde oluşmaktadır (Özel, 2012: 66) :

- Teknolojinin sabit olduğu zamanda, üretim faktörlerinden kullanılan miktarın artması,
- Üretimde kullanılan faktörler sabitken, teknolojinin ilerlemesi,
- Hem üretim faktörlerinin artması hem de teknolojinin ilerlemesi.

2.2.1.2. İçsel Büyüme Teorisi

Paul M. Romer (1986) ile Robert E. Lucas (1988) tarafından geliştirilen teori fiziksel sermaye ile birlikte teknolojik gelişme ve beşeri sermayeyi de büyüme modelinin içerisinde yer vermektedir. Bu büyüme modelinde ekonomik büyümenin itici faktörü teknolojidir (Dam, 2017: 91). Ekonomik büyüme için dışsal sayılan tüm faktörler içselleştirilerek yeni bir büyüme modeli oluşturulmuştur (Çiftçi ve Aykaç, 2011: 159). İçsel büyüme modelinde; bilgi, ar-ge, teknolojik gelişmeler gibi faktörler ilk kez büyüme modelinin merkezine koyulmaktadır (Dilber, 2018: 208). İçsel Büyüme Teorisine göre (Yülek, 1997: 2);

- Neo-Klasik büyümenin tersine teknolojik gelişme ekonomik sistemin içerisinde yer aldığını varsaymaktadır. Bunun sonucu teknolojik gelişmelerin ekonomik kararlardan etkilendiğini savunmaktadır.
- İçsel büyüme teorisi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gerekli tedbirleri almadıkları sürece gelişmiş ülkelerle olan gelir ve gelişmişlik farkı giderek artacağını savunmaktadır.
- Ekonominin ideal büyüme oranına ulaşabilmesi için devlet müdahalesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.
- Beşeri sermaye yeni yatırımları beraberinde getirmesi ekonomik büyümenin bir faktörü haline gelmiştir.

2.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırım ve Ekonomik Büyüme

Doğrudan yabancı yatırımlar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde büyümeyi teşvik eden bir faktör iken ekonomik büyüme ise sermaye birikimindeki artış olarak ifade edilmektedir. Doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere odaklanan geniş bir ampirik literatüre yol açmıştır (Fambon, 2013: 8). Sermaye girişlerinin, yurtiçi tasarrufların bir tamamlayıcısı olarak hareket ederek iktisadi büyüme üzerinde önemli bir aksiyona sahiptir. Doğrudan yabancı yatırımlarla sağlanacak sermaye, üretim, alt yapı, teknoloji gibi faktörler iktisadi büyümeye katkı sağlamaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlarla artan üretim paralel olan istihdamın artmasına, işsizliğin azalmasına neden olmaktadır. Bu yüzden doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ilişki bir ilişki beklenmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye olan etkileri; (Zhang, 2006: 4)

- Ev sahibi ülkenin milli gelirine, sermaye birikimine ve istihdamına etkisi.
- Ev sahibi ülkenin ihracatına ve dış ticaret hacmine katkısı.

- Ev sahibi ülkenin yönetim bilgisi, know-how, uluslararası üretim ağına nitelikli işgücü kazandırma ve markalaşmaya katkısı.
- Teknoloji transferi ve pozitif dışsallıklara katkısı

Tablo 3. Türkiye’de 1998-2017 Döneminde Büyüme Rakamları ve Oranları

Yıllar	GSYH (milyar \$)	Nominal Büyüme (%)	Reel Büyüme (%)
1998	277		
1999	255	52.4	-3.4
2000	273	52.6	6.8
2001	203	49.8	-5.7
2002	238	39.7	6.2
2003	311	24.5	5.3
2004	444	13.6	9.4
2005	501	7.7	8.4
2006	552	10	6.9
2007	675	6.5	4.7
2008	764	12.1	0.7
2009	644	5	-4.8
2010	771	6.2	9.2
2011	832	9.3	8.8
2012	874	7	2.1
2013	950	6.4	4.2
2014	934	8.5	3
2015	859	7.7	4

Kaynak: Dam, 2017: 89

Tablo 3’de 1998-2017 yılları arasındaki büyüme rakamları, 1998 baz yıl alınarak Türkiye’de hem nominal hem de reel büyüme oranları verilmiştir.

1997 yılında Doğu Asya’da çıkan mali kriz tüm dünya ülkelerini etkilemiştir. Asya krizi sonrasında 1998 yılında Rusya krizi ortaya çıkmıştır. Bu kriz yabancı yatırımcıların Türkiye’den çekilmesine sebep olmuştur. Yabancı yatırımcıların çekilmesi Rusya Federasyonu’yla ekonomik ilişkilerin durma noktasına gelmesi ve faizleri yükselterek reel kesimde ekonomik küçülme trendine girmiştir (Eroğlu, 2009: 30).

2000 yılının Ocak ayında enflasyonu düşürmek yapısal değişimler içeren bir istikrar programı uygulandı. Uygulanan bu program 2000 yılının Kasım ayına kadar başarılı oldu. 2000 Kasım ayı itibariyle ortaya çıkan likidite krizi ve 2001 döviz krizi gerçekleşmiştir (Karaçor ve Alptekin, 2006: 312). Tabloya bakıldığında 2000 yılında gerçekleşen likidite krizi 2001 yılında piyasalara yansadığını, hem reel hem de nominal büyüme oranı düşmüştür.

Tablo 3’e göre 2001 döviz krizi, piyasalarda 2002 yılında etkisini göstermiştir. 2002 yılında ekonomi nominal olarak küçülmüş fakat reel olarak büyümüştür.

Mali istikrara vurgu yapılarak 2001 yılında “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” uygulamaya konulmuştur (Ay ve Karaçor, 2006: 71).

Türkiye ekonomisi 2002 ve 2005 yılları arasında sürekli büyümüştür (Karaçor ve Alptekin, 2006: 314). 2002-2006 yılları arasında ekonomik gelişmeler Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı sayesinde olumlu olmuştur (İnan, 2006: 23). Tablo 3’te ekonomik büyümenin sert iniş ve çıkışların olmadığı yıllar 2002-2006 yıllarıdır. 2008 yılında Amerika’da başlayan sonrasında küresel nitelik kazanan kriz, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nı doğrudan etkilemiştir (Apaydın ve Açıkalin, 2015: 204). 2008 yılında gerçekleşen kriz ekonomik etkilerini 2009 yılında göstermiştir. 2009 yılında hem nominal hem de reel büyüme oranı bir önceki yıla göre düşmüştür.

Tablo 3’e göre, 2010 ve 2011 yıllarında Türkiye ekonomisi krizden sonra toparlamaya başladığı gözlemlenmektedir. Hem nominal hem de reel büyüme oranlarının yavaşlaması ekonomik büyüme hedefinden uzaklaşmaktadır. 2010-2011 yıllarında iç ve dış talebi dengelemeye yönelik birçok tedbir alınmıştır (Sungur, 2015: 249). 2012 yılında hem nominal hem de reel büyüme oranı düşmüştür. Alınan tedbirlerin 2015 yılına kadar büyüme oranlarında çok etkili olmamış ve ekonomi dengeli büyüme stratejisinden uzaklaşmıştır.

3.1. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihi Gelişimi

Türkiye’nin doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili tarihi gelişimine baktığımızda ilk olarak Osmanlı Devleti dönemine gidebiliriz. Osman Devleti doğrudan yabancı yatırımları ilk kez 1838 Balta Limanı Serbest Ticaret Anlaşması, Düyun-u Umumiye İdaresi ve kapitülasyonlarla tanımıştır (Bozdağlıoğlu ve Evlimoğlu, 2014: 33) Daha sonra ise doğrudan yabancı yatırımı 1851 Kırım Savaşı’ı sonrasında gerçekleştirmiştir.

Kapitülasyonların 1923 yılında kaldırılması ile yabancı sermaye yeni bir ivme kazanmıştır. 1932’den sonra uzun bir süre yabancı sermaye girmemesinin yanı sıra yabancı şirketler ülkeden tasfiye edilmiştir. Özellikle 1944 yılına kadar ülkeye yabancı sermaye girişi olmamıştır. Bunun en temel sebebi İkinci Dünya Savaşı’nın başlamış olmasıdır (Tuncer, 1968: 35). Bu süre 1950 yılında Demokrat Parti döneminde sona ermiş ve konuya ilişkin mevzuat değiştirilerek yabancı sermayeye teşvik dönemi başlamıştır. Konuyla ilgili 1950 hükümet programında “yabancı teşebbüs, sermaye ve tekniğinden geniş ölçüde faydalanmanın şartları tahakkuk ettirilecek ve icapları yerine getirilecektir” ifade edilmektedir (Baytal, 2007: 551). 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, 2. Dünya Savaşı sonrasında zarar gören ülkeler yeniden yapılanma sürecine girmesi ile küresel ekonomide doğrudan yabancı yatırım önem kazanmaya başlamıştır (Dunning, 1988). Türkiye’ye doğrudan yabancı sermaye yatırımları 1950 yılından sonra gerçekleşmeye başlamıştır (Biniş ve İpek, 2010: 18). 1951 yılında Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ile yapılan müeyyideler sona ermiştir. 1950’li yıllarla da benimsenmeye başlayan liberalleşme ülkeleri sınır ötesi yatırımlara yöneltmiştir.

1973 Bretton Woods sisteminin yıkılmasıyla Keynesyen politikalar yıkılarak liberal politikalar benimsenmeye başlanmıştır. Liberalleşme hareketleri rekabeti de beraberinde getirmiştir. Bu rekabet ortamı dünya ekonomisinin hızla büyümesine sebep olmuştur. Türkiye’de 1980’den öncesi dönemde ekonomide ithal ikame stratejisi uygulanırken 1980’den sonra ithal ikame politikası yerine ihracata dayalı büyüme stratejisi benimsenmiştir. 1980 sonrasında hükümetin aldığı 24 Ocak Kararları ile birçok ekonomik reforma gidilmiştir. Bu tarihten sonra uygulanan tüm politikalar diğer politikalar gibi olmamasının sebebi dış ticarete yapılan köklü değişikliklerdir (Çeçen vd., 1990: 114). Bu köklü değişimlerin temel amacı Türkiye’yi uluslararası rekabet ortamına uygun hale getirmektir. 24 Ocak kararlarıyla Türkiye’de ekonomisi liberalleşmeye başlamış ve 1989 tarihinde kambiyo denetimlerinin kaldırılmasıyla yurtiçi sermaye hareketleri serbestleşmiştir. Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olarak öncelikli hedefi doğrudan yatırım kanalı ile sermaye girişini sağlamaktır. Bu yatırımların bilhassa uzun dönemli olması durumunda, ekonominin daha hızlı ve istikrarlı şekilde büyümesine

ve kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Diğer taraftan bu yatırımların istikrarlı ve devamlılığının olmaması tam tersi yönde ekonomiye olumsuz bir etkisi olacaktır.

Türkiye 1980 yılında ihracata dayalı politika benimsemiş ve 1981’de faiz üzerindeki sınırlamaların kaldırılmasıyla sermaye hareketliliği serbestleşme sürecine girmiştir. 1990 yılına gelindiğinde de Türkiye-AB ilişkilerinin yeniden iyileşmesinin ardından Türkiye’nin 1 Ocak 1996 yılında Gümrük Birliğine katılmasıyla ekonomisi açık pazar konumuna gelmiştir (Turan Koyuncu, 2010: 58). Sermaye hareketlerinin serbest olmasının ardından 1990’lı yıllardan itibaren ülkeler arası ekonomik, ticari ve teknolojik sınırlamaların ortadan kalkması doğrudan yabancı yatırımların önemini arttırmıştır.

2000’li yıllarda kadar maliyetlerin yüksek olması, yüksek enflasyon, özelleştirme faaliyetlerindeki başarısızlık, sürekli artan istikrarsızlık, altyapı yetersizliği, yetersiz teşvik ve yasal yapı gibi sebeplerden dolayı Türkiye ekonomisi doğrudan yabancı yatırımları çekme konusunda başarısız olmuştur (Biniş ve İpek, 2010: 20). Türkiye ekonomisinde 2001 yılında ortaya çıkan krize yönelik uygulanmaya başlanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının temel amacı ekonomik istikrarı sağlayarak bankacılık sektörüne yönelik önemli yapılandırmalar yapmaktır (İnan, 2006: 23). 2003 yılında sonra artış trendine geçen doğrudan yabancı yatırımlar, şirket karlarının azalması, finansman kaynaklara ulaşma sıkıntısı ve küresel mali krizin ortaya çıkardığı durgunluk 2008-2009 yıllarında doğrudan yabancı yatırımlar düşüşe geçmektedir (Gerçekler, 2010: 389). Uygulanmaya başlanan sıkı para politikası Türkiye ekonomisini 2010 yılında olumlu yönde etkileyerek ekonomiyi güçlendirmeye başlamaktadır (Doğan, 2013: 227). Açıkça söyleyebiliriz ki Türkiye iç ve dış kaynaklı ekonomik, sosyal ve siyasal faktörlerden hemen etkilendiği aşikârdır. Şu durum doğrudan yabancı yatırımların istikrarlılığını engellemektedir.

Tablo 4. Türkiye'nin Net Sermaye Hareketleri (Milyon \$)

Yıllar	Uluslararası Doğrudan Yabancı Sermaye	Net Sermaye	Sermaye Giriş	Sermaye Çıkış	Diğer Sermaye Hareketi
1996-2004 (Birikimli)	13.153	9.930	11.070	-1140	882
2005	10.031	8.134	8.535	-401	56
2006	20.185	16.982	17.639	-657	281
2007	22.047	18.394	19.137	-743	727
2008	19.760	14.712	14.747	-35	2.111
2009	8.663	6.170	6.252	-82	711
2010	9.036	6.203	6.238	-35	339
2011	16.047	14.064	16.055	-1.991	-30
2012	12.557	9.503	10.136	-633	418
2013	9.936	10.523	587	578	3.049
2014	8.371	8.632	261	427	4.321
2015	11.713	12.077	364	2.133	4.156
2016	6.913	7.534	621	2.540	3.890
2017	5.881	7.450	1.869	680	4.643

Kaynak: TCMB

Reel faizlerin yükselmesi, ekonomik istikrarsızlık ve siyasi belirsizlik Türkiye ekonomisini Nisan 1994 yılında krize sürüklemiştir (Turan, 2011: 57). Bu kriz Türkiye ekonomisinde dolarizasyonu hızlandırmış ve ekonomik çöküşü başlatmıştır (Alkinoğlu, 1999: 313). Türkiye tekrar ekonomik istikrarı sağlamak için 1994 yılı içerisinde bir istikrar programı

açıkladı (Gaytancıoğlu, 2010: 143). Bu istikrar programının temel hedefi dış dengeyi ve döviz piyasası istikrarını sağlamaktır (Karaçor ve Alptekin, 1980: 311). Nitekim bu krizin yarattığı ekonomik belirsizlik yabancı sermaye yatırımları olumsuz etkilemiştir.

Kasım 2000 ve şubat 2001 yılında Türkiye’de iki ekonomik kriz yaşanmıştır. Bu kriz finans sektörünü ve bu sektörün mali yapısını bozmuştur (Taşar, 2010: 88). 2000 yılında gerçekteşen bu kriz 2001 yılında hem kısa vadeli hem de uzun vadeli yatırımların eksilere düşmesine sebep olmuştur. Tablo 4’e göre 2008 krizinden sonra 2009 yılında doğrudan yatırım girişleri azalmıştır bunun temel sebebi Türkiye ekonomisinde meydana gelen dış taleplerin azalması ve yerli yatırım hacminin azalmasıdır (Ayhan, 2019: 110).

2008 krizinden sonra 2010 yılından sonra iç ve dengeyi sağlamak için para politikası uygulanmıştır. Bu para politikasının etkisi ekonomide 2014 yılında hissedildi (Genç vd., 2017: 90). Tabloya 4’e göre, bu para politikasının ekonomiye olumlu bir yön vermemiştir. 2014 yılında yabancı sermaye girişleri azalmış ve ülkeden daha fazla sermaye çıkışı yaşanmıştır.

Tablo 5. Türkiye’ de Sektörel Anlamda Uluslararası Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin Dağılımı

Sektörler (milyon \$)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Sermaye Girişi	6.256	16.136	10.759	10.523	8.632	12.077	7.534	7.437
1.Tarım	81	32	43	47	61	31	38	31
2.Sanayi	2.887	8.040	5.480	5.390	4.258	5.774	3.067	2.653
İmalat	924	3.599	4.519	2.843	2.742	4.227	2.241	1.261
Elektrik, Gaz, Buhar	1.824	4.293	773	1.794	1.131	1.338	676	943
Madencilik, Taş ocakçılığı	136	146	188	717	382	207	148	448
Su Temini ve Atık Yönetimi	3	2	0	36	3	2	2	1
3.Hizmetler Sektörü	3.288	8.064	5.236	5.086	4.313	6.272	4.429	4.753
Finans Ve Sigortacılık Faaliyetleri	1.621	5.883	2.084	3.415	1.470	3.516	1.766	1.452
Ulaştırma ve Depolama	183	221	130	364	594	1.524	635	1.350
İnşaat	310	301	1.427	178	232	106	291	627
Bilgi ve İletişim	36	36	133	120	214	150	91	557
Toptan ve Perakende Ticaret	435	707	221	379	1.137	599	688	501
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmetler	112	232	546	106	204	58	274	62
Sermaye Çıkışı	35	1.991	633	587	261	364	621	1.869

<i>Diğer</i>	384	24	522	578	427	2.133	2.540	619
<i>Net Sermaye</i>								
<i>Gayrimenkul(Net)</i>	2.494	2.013	2.636	3.049	4.321	4.156	3.890	4.643
TOPLAM	9.099	16.182	13.284	13.563	13.119	18.002	13.343	10.830

Kaynak: TCMB

Tablo 5'e göre Türkiye ekonomisinde 2000 yılına kadar doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında büyük bir artış yaşanmamıştır (Acaravcı ve Bostan, 2011: 60). 2015 yılı toplam brüt sermaye girişlerinde en fazla payı hizmetler sektörü ve sanayi sektörü olurken, imalat sektörü ise en fazla yatırım payı alan alt sektör olmaktadır (YASED, 2016: 2). 2017 yılı Türkiye ekonomisinde yabancı sermaye yatırımlarında internet, teknoloji, enerji ve mobil hizmetler önde gelen sektörlerden olmaktadır (YASED, 2018: 5). Toplam sermaye girişlerinde en fazla payı hizmetler sektörü alırken alt sektörlerden finans ve sigortacılık sektörü olmuştur (YASED, 2018: 2).

2.4. Yabancı Yatırımların Çekilmesi İle İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler

Ülkeler ekonomik yapılarının bulunduğu şartlara bakarak doğrudan yabancı yatırımları arttırmak için farklı nitelikte teşvikler ve yasal düzenlemeler yapmaktadırlar (Kaymak, 2005: 84). Bu teşviklerin temel amaçları; ekonomide rekabet gücünü arttırmak, nitelikli iş gücü yetiştirmek, istihdam olanaklarını arttırmak, teknolojilerini geliştirmek, yabancı yatırım çekmek, sanayileşmeyi sağlamak, verimli üretim artışını sağlamak, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini sağlamak, ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamaktır (Duran, 2003: 23-24). Ülkelerin doğrudan yabancı yatırım çekebilmeleri için ekonomik faktörler tam anlamda belirleyici bir kriter olamamıştır. Tamamlayıcı kanun ve politikalar zorunlu olmuştur (Afşar, 2004: 89). Değerli bir teknoloji ve know-how kaynağı olan doğrudan yabancı yatırımlar, sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik gelişmeyi hızlandırması için gerekli teşviklerin yapılması gerekmektedir (Alfora, 2003: 1). 1929 yılından 2003 yılına kadar Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarla ilgili düzenlemeler şu şekildedir (Özdemir, 2011: 42):

- 1447 Sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu (1929)
- 1567 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu (1930)
- 5583 Sayılı Hazinece Özel Teşebbüslerle Kefalet Edilmesi ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanunu (1950)
- 5821 Sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu (1951)

- 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (1954)
- 6326 Sayılı Petrol Kanunu (1954)
- 7462 Sayılı Ereğli Demir Çelik Fabrikaları Kanunu (1960)
- 933 Sayılı Kanun (1967)
- Bakanlar Kurulu'nun 7/1122 Sayılı Kararı (1970)
- 8/168 Sayılı Çerçeve Kararnamesi (1980)
- Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu 28 Sayılı Kararname (1983)
- 86/10353 Sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı (1986)
- Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu 32 Sayılı Kararname (1989)
- 95/6990 Sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı (1995)
- 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu (2003)

Ayrıca 2006 yılında yeni Kurumlar Vergisi Kanunu, 2008 yılında Araştırma Geliştirme Faaliyetleri Kanunu ve 2011 yılında ise yeni Türk Ticaret Kanunu kabul edilmiştir (Savrul ve Ekici, 2019: 7).

2.5. Ev Sahibi Ülkenin Doğrudan Yabancı Yatırımlardan Kazançları Ve Kayıpları

Doğrudan yabancı yatırımlar kaynak ülke ve ev sahibi ülke arasındaki ekonomik kazanç ilişkisini ifade etmektedir. Yatırımlar her zaman ülke ekonomilerine kazanç sağlamamaktadır. Bu yüzden hem ev sahibi ülke hem de kaynak ülkenin bu yatırım sürecinde kazançlarının yanı sıra kayıpları da olabilmektedir. İyi organize edilmiş ve etkin biçimde yönlendirilmiş doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkenin ekonomisine olumlu katkılar sağlamaktadır (Yapraklı, 2006: 25). Sınır ötesi yapılan yatırımların ülkelere sağladığı kazanç yollarını şu şekilde sıralayabiliriz;

- Ekonominin üretim kapasitesinin artması
- Üretim artışı ve istihdam yaratması
- Devlet hazinesine vergi kazancı sağlaması
- Ölçek ekonomisi yaratması
- Yönetim bilgi ve teknoloji getirmesi
- Döviz girdisi sağlaması
- Rekabet yaratması
- İç tekelleşmeyi engellemesi
- İhracat hacmini arttırması

Doğrudan ve dolaylı yatırımlar ev sahibi ülkede ekonomik ve siyasal sorunlara yol açabilmektedir. Ev sahibi ülke eğer gelişmekte olan ve az gelişmiş bir ülke ise ekonomik kırılganlık yüksek olduğundan bu sorunlar ekonomiye zararı daha yüksek olmaktadır. Diğer taraftan ev sahibi ülkenin ekonomisi gelişmiş ise karşılaşılan bu sorunlar ekonominin seyrini çok fazla değiştirmemekle birlikte sonuçları da çok ağır olmaktadır. Bu ekonomik sorunları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Döviz giderlerini artırıcı olması
- Yerli yatırımları azaltıcı olması
- Dış ticaret kısıtlamalarının aşılması
- Kur dalgalanmalarına sebep olması
- İhracatı kısıtlayıcı olması
- Kriz ortamına sebep olması
- Yabancı teknolojiye bağımlılığa sebep olması
- Ekonomi üzerinde yabancı denetimin artması
- Yerli şirketlere haksız rekabet üstünlüğü kurması
- Ekonomik bütünlüğün bozulması
- Şirket satın almaları biçiminde gelen yabancı sermaye
- Transfer fiyatlandırması

Tablo 6. Ev Sahibi Ülke Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyici Unsurları

Unsurlar	Ev Sahibi Ülkelerin Belirleyici Unsurları	
I. Politik Unsurlar	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomik, politik ve sosyal istikrar, • Yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar, • Vergi politikası, • Ticaret politikası, ticaret politikası ve DYS yatırımlarının tutarlılığı, • Özelleştirme politikası, • Piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar (özellikle; rekabet ve şirket satın ve birleşme politikaları), • Yabancı iştiraklerin anlaşma standartları. 	
II. Yatırım Ortamına İlişkin Unsurlar	<ul style="list-style-type: none"> • Yatırımların promosyonu (imaj yaratılması, ülkenin pazarlanması vb.) • Yatırım teşvikleri • Maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik vb.) • Yatırım sonrası hizmetler 	
III. Ekonomik Unsurlar	Yatırım Stratejileri	Unsurlar
	Pazara Yönelim	<ul style="list-style-type: none"> • Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir. • Piyasanın büyümesi. • Bölgesel ve küresel piyasalara giriş imkânları. • Tüketici tercihleri. • Piyasaların yapısı.
	Kaynak Varlığına Yönelim	<ul style="list-style-type: none"> • Hammaddeler • Düşük ücretli vasıfsız işgücü • Vasıflı işgücü • Fiziki altyapı (havaalanları, enerji, yolla ve telekomünikasyon) • AR-GE • Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar (markalar vb.)
	Etkinliğe Yönelim	<ul style="list-style-type: none"> • Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği • Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar,)

Kaynak: UNCTAD, 1998: 91

Müteşebbislerin kendi ülkeleri dışında başka bir ülkeye yatırım kararı alabilmesi için birçok belirleyici faktörler vardır (Türen vd., 2011: 299). Hem portföy yatırımlar hem doğrudan yabancı yatırımların yapılacağı ülkenin koşulları çok büyük önem taşımaktadır. Bu koşullarda müteşebbisler her zaman maliyetlerin az risklerin az olduğu ülkelere doğru bir eğilim göstermektedir (Kargı ve Özüğurlu, 2007: 277). Küresel rekabetin artmasıyla kaynak sahibi ülkeler cazip teşvik veren ekonomilere yönelmiştir (Sarısoy ve Koç, 2010: 135). Politikaların ve teşviklerin öncelikli hedefi doğrudan yabancı yatırımları arttırarak sürdürülebilir büyüme ve ekonomiyi canlandırmaktır (Kesgingöz ve Karataş, 2016: 599).

2.6. Çok Uluslu Şirketler

Çok uluslu şirketler bağlı bulunduğu bir ana merkezi bulunan ve bu ana merkez dışında farklı ülkelerde bağlı şirketler kurarak üretim faaliyetine devam eden kurumsal şirketlerdir (Ulaş, 2004: 153). Ya da farklı ülkelerde faaliyet gösteren şirketlerin ortak bir yönetim anlayışı çatısı altında birleşimleriyle oluşan şirketlerdir (Vernon, 1968: 114). Genel merkezleri bir ülkede olup diğer ülkelerde, yavru şirketler, şubeler ve bağlı şirketlerle faaliyetlerine devam etmektedir (Seyidoğlu, 2001: 679). Sürekli farklı yerlerde faaliyette bulunmak isteyen çok uluslu bu şirketler, şirket evlilikleri ve satın alma yoluyla bütün bölgelere yayılma göstermektedir. Çok uluslu şirketlerin çok eski bir tarihi olsa bile günümüz anlamdaki ilk çok uluslu şirketi 1950 yılında Uni ve Lever Brothers tarafından kurulmuştur. Çokuluslu şirketler dünya ticaret ve finans hacminin gelişmesinde ve ilerlemesinde önemli bir faktör olmuştur (Perraton vd., 2006: 19). Çokuluslu şirketler özellikleri itibariyle 3 şekilde sınıflandırılmaktadır (Tutar, 2000: 183) :

- 1) Ana ülke kökenli, tek merkezli (etnosentrik)
- 2) Yabancı ülke kökenli, çok merkezli (polisentrik)
- 3) Dünya kökenli (geosentrik)

Bu şirketler küresel ekonomiye birçok farklı yönden katkı sağlamıştır. Bunlar;

- Ülkeler arasında sınırları kaldırarak küresel ekonomiye yön vermişlerdir.
- Küreselleşmeyi hızlandırmışlardır.
- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bilgi ve teknoloji getirmektedirler.
- Doğrudan yatırımlarla sağladıkları üretim artışıyla istihdam yaratırlar.
- Serbest ticaretin önündeki engelleri kaldırmışlardır.

- Ürün çeşitliliğini fazlalaştırarak dünya ticaretini arttırdılar.

Çokuluslu şirketler sınır ötesinde düşük üretim maliyetleri ile daha etkin ve yüksek kar elde etmek için yatırım yapılan ev sahibi ülkenin kanun ve kurallarıyla faaliyet göstermektedir (Lilienthal, 1958: 119). Bu şirketler özellikle küresel ekonomide yüksek bir sermaye ve teknolojiye sahip oldukları için farklı farklı ülkelerde aynı anda yatırım yapabilmeye, yeni bir yatırım için konum belirleme, oluşturdukları esnek ağ yapılarıyla vergi, kazanç ve yatırımlarını ülke dışına çıkarmak gibi avantajlara sahiptirler (Zengingönül, 2004: 68). Bu şirketler uluslararası yatırımlarda yüksek bir paya sahip olması tüm ülkelerin odak noktası olmasını sağlamaktadır. Çünkü ileri teknoloji ve yüksek sermayeye sahip bu şirketler ev sahibi ülkeye yönetim, organizasyon ve istihdam imkânları sunmaktadır (Şatıroğlu, 1984: 37). Türkiye’de kuruluş türlerine göre uluslararası sermaye şirketlerin sayısı tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Kuruluş Türlerine Göre Türkiye’de Uluslararası Sermaye Şirketlerin Sayısı

YIL	Yeni Kuruluş	İştirak Açma	Şube Açma	TOPLAM
1954-2003(Kümülatif)	4.986	1056	232	6.274
2004	1.422	435	61	1.918
2005	2.040	459	52	2.551
2006	2.387	625	63	3.075
2007	2.823	644	63	3.530
2008	2.623	647	67	3.337
2009	2.256	551	59	2.866
Genel Toplam	18.537	4.417	597	23.551

Kaynak: İTO Ekonomik Rapor, 2009: 174

Tablo 7’e göre 1954-2003 yılları arasında kümülatif olarak faaliyet gösteren toplamda 6.274 yabancı sermayeli şirket bulunmaktadır. Bu şirketlerin 18.537’si yeni kuruluş, 4.417’si iştirak ve 597’si şube şeklinde Türkiye ekonomisinde faaliyette bulunmuşlardır. Türkiye’de ve

dünyada küreselleşme ve sanayi devrimi yabancı sermayeli şirketlerin, hem sayısı hem de faaliyet alanı genişletmiştir. Tablo 7’de görüldüğü gibi 2004 yılı itibariyle toplam şirketlerin sayısı her yıl artarak yeni, iştirak, şube şeklinde faaliyetine artarak devam etmiştir. Fakat bu artış 2008 yılında ABD’de başlayan bir finansal kriz ile azalma eğilimine girmiştir. Krizin etkileri 2009 yılında ortaya çıkarak uluslararası şirketlerin toplam sayısı 3.337 iken 2.866’ya düşmüştür. Borsanın değerinin düşmesi, ekonomik daralma, işsizlik, reel kesimlerin ve tüketicilerin güven endekslerinin düşmesi krizin yarattığı ekonomik sonuçlardır (Işık ve Duman, 2012: 98). Ekonomik krizler ekonomiye duyulan güveni azaltmaktadır. Ekonomide güvensizlik ve belirsizlik yabancı yatırımcıları çekimsiz hale getirmektedir. 2008 yılında yaşanan bu kriz ekonomideki etkisini 2009 yılında göstermiştir.

Tablo 8. Doğrudan Yabancı Yatırımların Önem Kazanmasının Nedenleri

• Ülke Açısından	• Firma Açısından
1-Serbest piyasa mekanizması.	1-Küresel piyasalara ulaşım ihtiyacının artması.
2-Ekonomik globalleşme.	2-En ucuz kaynaklardan girdi temin etmek için oluşan rekabetçi baskılar.
3-Refah sağlayıcı varlıkların artan hareketliliği.	3-Bölgesel bütünleşmenin daha fazla etkinlik arayışında olan yatırımları hızlandırması.
4-Kalkınmada havalanma aşamasına gelen ülke sayısının artması.	4-Ulaşım maliyetlerinin düşmesi, sınır ötesi iletişim kolaylığının artması.
5-Gelişmiş ve bazı yeni endüstriyellemekte olan ülkelerin ekonomik yapılarının yakınlaşması.	5-Lider firmalar arasında oligopolistik rekabetin yükselmesi.
6-Doğrudan yabancı yatırım maliyetlerinin ve faydalarının hükümetler tarafından daha iyi değerlendirilmesi.	6-Doğrudan yabancı sermaye yatırımlar için yeni mekânsal imkânlarının ortaya çıkması. 7-Küreselleşme ve lokalleşmenin avantajlarını daha iyi dengeleme ihtiyacı.

Kaynak: Dunning, 1994: 3

Küreselleşme süreci ile oluşan “Yeni ekonomi” anlayışı ülkelerin uluslararası ticarete yönelerek kalkınmalarını sağlamıştır (Demircan, 2007: 102). Küreselleşme hareketlerinin başlamasıyla ülkeler arasında ki teknoloji, bilgi, iletişim, finans, pazar, sermaye gibi birçok

yatırım faktörleri uluslararası ekonomide serbest dolaşmaya başlamıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümeyi hızlandırma etkisine sahipken gelişmekte olan ülkelerde ise ekonomik kalkınmaya da yardımcı olmaktadır (Bay vd., 2007: 254).

Liberalleşme, küresel bir ekonomi modeli oluştururken çok uluslu şirketler bunun en önemli aktörü olmuştur (Arıkan, 2006: 16). Bu şirketler önce sadece ihracat ve ithalatla küresel piyasalara girmiştir. Uluslararası etkinlikleri giderek artan bu şirketler daha sonra uluslararası piyasalara doğrudan yatırımlar yoluyla üretim kolunu sahiplenmişlerdir. Yönetim ve organizasyon becerisine sahip olan çok uluslu şirketler gittikleri ülkelerde sadece işletmelerin mülkiyetini değil işletmelerin yönetim anlayışlarına da sahip olmuşlardır (Temiz, 2004: 15). Kusursuz iş anlayışını benimseye çalışan çok uluslu şirketler uluslar arası nitelik taşıyan mal ve hizmet üreterek global şirketlere dönüşmüştür (Gerşil, 2004: 149).

2.7. Doğrudan Yabancı Yatırım ve Enflasyon

Ekonomide fiyatlar genel seviyesinin belirli bir periyotta sürekli artmasına enflasyon denilmektedir. Fiyatlar genel seviyesindeki sürekli devam eden artış tüketicilerin, işverenlerin, tasarruf sahiplerinin, işçilerin ve devletin davranışlarını etkilemektedir (Birinci, 1989: 20). Ekonomide para arzının artışı fiyatlar genel seviyesindeki artışa sebep olmakta ve bu fiyatlar genel seviyesindeki bu artış ihracatı azaltmaktadır (Alacahan, 2011: 142). Sermaye hareketleri ile enflasyon oranları arasında faiz kanalı aracılığıyla bir ilişki söz konusudur (Saraçoğlu vd., 2015: 78). Artan enflasyon ekonomide yatırım ortamında belirsizliğe yol açarak gelecek olan yatırım planlamalarını olumsuz etkilemektedir (Terzi ve Oltulular, 2006: 2). Ayrıca yüksek enflasyon gelir dağılımını bozmakla birlikte üretim planlamalarını güçleştirerek refah kaybına sebep olmaktadır (Meral, 2005: 314).

2.8. Doğrudan Yabancı Yatırım ve Cari İşlemler Hesabı

Ödemeler bilançosunda yer alan cari işlemler dengesi, dış ticaret dengesi, hizmetler, yatırım gelirleri ve cari transferler dengelerinin toplamından oluşmaktadır (Şahin, 2011: 48). Ekonomide makroekonomik performans önemli göstergelerinden cari işlemler dengesi sermaye hesaplarının fazla vermesiyle finanse edilmektedir (Erden ve Çağatay, 2011: 50). Dış ticaret açığı 1947 yılından bugüne kadar Türkiye ekonomisi için ekonomik bir sorun haline gelmiştir (Doğan ve Bayraç, 2014: 98). Uzun vadeli yabancı sermaye girişleri ödemeler bilançosunu pozitif yönde etkilerken kısa vadeli yabancı sermaye çıkışları ise dış açıklığa sebep olmaktadır (Uçak, 2017: 110). Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkede üretim artışı yoluyla milli gelirden artışa sebep olarak ödemeler bilançosunu olumlu yönde etkilemektedir (Altıntaş, 2009:

2). Kısa vadeli portföy yatırımları ev sahibi ülkenin ulusal parasının aşırı değerlenmesini sağlayarak kur yapısının değiştirerek cari işlemler dengesini bozabilmektedir (Mucuk ve Demirsel, 2009: 366). Bu yüzden cari açığın kapatılabilmesi için sermaye girişlerinin cari açıktan daha fazla olması gerekmektedir (Saçık ve Karaçayır, 2015: 165). Ödemeler dengesi açıkları ülkelerde ekonomik risklerin artmasına sebep olarak doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde negatif bir etkiye neden olmaktadır (Zeren ve Ergun, 2010: 80).

2.9. Literatür Taraması

Borensztein vd. (1998), çalışmalarında gelişmekte olan 69 ülkede doğrudan yabancı yatırım verilerini kullanarak, doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini regresyon çerçevesinde test etmişlerdir. Doğrudan yabancı yatırım, gelişmiş teknolojilerin yeterli bir emme kabiliyeti mevcut ekonomilerde mevcut olduğunda, ekonomik büyüme katkıda bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Moudatsou (2003), 1980-1996 dönemlerine ait verileri kullanarak AB ülkelerindeki doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin tahmin etmiştir. Tahmin sonucunda doğrudan ve dolaylı olarak AB ekonomilerinin büyüme oranı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca çalışmada doğrudan yabancı yatırımların büyümesinin beşeri sermayeye bağlı olmadığını bulmuştur.

Lı ve Liu (2005), 1970-99 döneminde 84 ülke için doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediğini incelemişlerdir. Doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelere ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yarattığını belirtmişlerdir.

Basu ve Guariglia (2007), 1970-1999 yıllarına ait gelişmekte olan 119 ülkede bir panel veri yöntemini kullanarak doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Doğrudan yabancı yatırımların hem ekonomik büyümeyi hem de eşitsizliği desteklediğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda tarım sektörünün payının alıcı ülkedeki payını azaltma eğiliminde olduğunu ifade etmişlerdir.

Demir (2007), 1996-2005 dönemi için aylık veriler kullanılarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini zaman serisi yöntemi ile analiz etmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Alagöz vd. (2008), 1992-2007 dönemi için Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin incelemişlerdir. İki değişken

arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. 2002-2007 dönemini regresyon analiz yöntemi incelenmişler ve bu dönem aralığında esneklik katsayılarına göre doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gayrisafi yurt içi hasılayı orta ölçekte etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Apergis vd. (2008), Doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 27 geçiş ekonomileri için panel veri yöntemi ile analiz etmişlerdir. 1991-2004 döneminin incelendiği çalışmada doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Noormamode (2008), 1980-2004 dönemi için 58 ülkede doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki nedenselliği ve aynı zamanda sosyal ve ekonomik değişkenlerin tek çerçevede mevcudiyetini VAR modeli ile kontrol etmiştir. Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkisine dair net bir sonuç tespit edilememiştir.

Batten ve Vo (2009), çalışmalarında doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemi ile analiz etmişlerdir. Analiz düşük risk seviyesine sahip ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde daha olumlu bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Falki (2009), 1980-2006 döneminde doğrudan yabancı yatırımların Pakistan'ın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Endojen Büyüme teorisine dayanan üretim fonksiyonunu kullanarak analiz etmiştir. Pakistan'da gayrisafi yurt içi hâsıla ile doğrudan yabancı yatırım girişleri arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Nath (2009), 1991 ve 2005 yılları arasında Orta ve Doğu Avrupa ve Baltık bölgesindeki 13 geçiş ekonomilerinde ticaret ve doğrudan yabancı yatırımların kişi başına düşen reel gayrisafi yurt içi hasılanın büyümesini panel veri yöntemini kullanarak incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırımların bu geçiş ekonomilerindeki büyüme üzerinde önemli bir etkisi olmadığını tespit etmiştir.

Stohldreier ve Zilibotti (2009), 1985-2005 dönemleri için Çin eyaletlerinde doğrudan yabancı yatırım ve gayrisafi yurt içi hâsıla arasındaki ilişkiyi regresyon modeline dayanan panel veri yöntemi ile analiz etmişlerdir. Doğrudan yabancı yatırım akışlarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönlü etkisini tespit etmiştir.

Ayaydın (2010), 1970-2007 dönemi için Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımlar ile gayrisafi milli hâsıla arasında bir ilişki olup olmadığını incelemiştir. Çalışmada doğrudan yabancı yatırımdan gayrisafi milli hasılaya doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi ortaya

konulmuştur. Doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki tespit etmiştir.

Bahar (2010), 1986-2006 dönemi için Türkiye’de turizm sektörüne gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gayrisafi milli hâsıla üzerindeki etkisini en küçük kareler yöntemi ile analiz etmiştir. Turizm sektörüne yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında meydana gelen bir birimlik artışın gayrisafi milli hasılayı %1.8 oranında arttırdığını tespit etmiştir.

Kabaklarlı (2010), 2000-2007 dönemi için Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerine etkisini regresyon analizi ve nedensellik testi ile incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif yönde olduğu fakat doğrudan yabancı yatırım değişkeni katsayısının istatistiksel olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Mawugnon ve Qiong (2011), 1991-2009 dönemi için Togo’da doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini Granger nedensellik testiyle incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırım ile gayrisafi yurt içi hâsıla arasında nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

Oyatoye vd. (2011), 1987-2006 dönemi için Nijerya’da doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi En Küçük Kareler yönteminden yararlanmışlardır. Doğrudan yabancı yatırım ile gayrisafi yurt içi hâsıla arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Yılmaz vd. (2011), Türkiye’de 1980-2008 dönem için doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye olan katkısını Granger nedensellik testi ile incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

Antwi vd. (2013), 1980-2010 dönemi için Gana’da doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi OLS regresyonlarını kullanarak analiz etmişlerdir. Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Doğan (2013), 1979-2011 dönemini için Türkiye’ye yapılan doğrudan yabancı yatırımlarla ekonomik büyüme arasındaki ilişki zaman serisi analizini ile incelemiştir. Granger nedensellik testine göre hem doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye hem de

ekonomik büyümeden doğrudan yabancı yatırımlara doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Fambon (2013), 1980-2008 dönemi için Kamerun'da doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Eş-Bütünleşme analiziyle incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırımların kısa ve uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı etkisini tespit etmiştir.

Leitao ve Rasekhı (2013), Portekiz'de doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi desteklediğini tespit etmişlerdir.

Saqip vd. (2013), 1981-2010 dönemi için Pakistan ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme, ticaret, enflasyon vb. değişkenlerin ilişkilerini en küçük kareler yöntemiyle incelemiştir. Pakistan'ın ekonomik performansının yabancı yatırımlardan olumsuz etkilendiğini, yurt içi yatırımların ekonomiye fayda sağladığını tespit etmişlerdir.

Sghaier ve Abida (2013), 1980-2011 dönemi için Kuzey Afrika ülkelerinde doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek için GMM yönteminden yararlanmışlardır. Doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Almfraji ve Almsafir (2014), çalışmasında 1994-2012 dönemi için Malezya'da doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ile ilgili yapılan tüm araştırmaları gözden geçirmişlerdir. Temel olarak aralarındaki ilişkinin pozitif olduğu yönündedir.

Rahman (2014), Pakistan'ın 1981-2010 dönemi için doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Çoklu Regresyon tekniği ile incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırım ile gayrisafi yurt içi hâsıla arasında pozitif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Agrawal (2015) çalışmasında 1989-2012 dönemi için BRICS ekonomisinin Brezilya'daki doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile test etmiştir. Doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyümenin uzun vadede ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Chetcho (2015), 1970-2012 dönemi için Kamerun'da doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL testi ile incelemiştir. Doğrudan yabancı

yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğunu fakat önemsiz bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir.

Naz vd. (2015), Pakistan'ın 1979-2013 dönemi için doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkisini Çoklu Doğrusal Regresyon modeliyle incelemişlerdir. Doğrudan yabancı yatırımlar ile gayrisafi yurt içi hâsıla arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Özgür ve Demirtaş (2015), 1992:1–2013:3 aylık verileri kullanarak finansal gelişme doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi kısıtsız VAR modeli ve Johansen eş-bütünleşme yöntemi ile analiz etmişlerdir. Çalışmada Türkiye'de sermaye piyasası yeterli derecede gelişmediğinden dolayı ekonomik büyümeyi desteklemediği, doğrudan yabancı yatırım ve mevduatların ise ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ve banka temelli finansal yapının da bu büyümede önemli rol oynadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Rahman (2015), 1999-2013 dönemi için Bangladeş'te doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Çoklu Regresyon analiziyle incelemiştir. Çoklu regresyon analiz sonucunda doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Acar (2016), 2001-2015 yılları arasında Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik yöntemiyle analiz etmişlerdir. Analizde Türkiye'ye gelen yatırımların genellikle portföy yatırımları şeklinde olduğu ve bu nedenle ekonomik büyümeyi desteklediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bal vd. (2016), çalışmalarında 1980-2012 yılları arasında Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kısa ve uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde nasıl etkiler meydana getirdiğini incelemişlerdir. Modelde gayrisafi yurt içi hâsıla, net doğrudan yabancı sermaye girişleri ve reel döviz kur değişkenlerini yıllık olarak ele almışlardır.. Kısa dönemde net doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gayrisafi yurt içi hasılayı etkilemediği fakat gayrisafi yurt içi hasılda meydana gelen artışın doğrudan yabancı sermaye girişlerini arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Uzun dönemde net doğrudan yabancı sermayede meydana gelen %1 birimlik artışın gayrisafi yurt içi hasılayı %0.985 arttırdığını tespit etmişlerdir.

Haque, vd. (2016), araştırmalarında Kuveyt'te doğrudan yabancı yatırım ile gayrisafi yurt içi hâsıla arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

John (2016), 1981-2015 dönemi için Nijerya'da doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini çoklu regresyon tekniği ile analiz etmiştir. Doğrudan

yabancı yatırımların gayrisafi yurt içi hâsıla üzerinde pozitif ve anlamlı etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir.

Ndiaye ve Xu (2016), WAEMU ülkeleri için 1990'dan 2017'ye kadar doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini panel veri yöntemi ile incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif yönlü olduğunu tespit etmişlerdir.

Simionescu (2016), 2008-2014 dönemi için AB ülkelerinde doğrudan yabancı yatırım ile büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri yaklaşımı ve Bayes teknikleri ile incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Şahin (2016), 1990-2013 yılları arasında ECOWAS ülkelerindeki doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye olan etkisini Panel Dinamik En Küçük Kareler yöntemini kullanarak incelemiştir. ECOWAS ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Trojette (2016), 1984-2013 dönemi için doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme üzerindeki etkisini beş bölge (SSA, MENA, Avrupa, Asya ve Amerika) kurumsal seviyeye bağlı olup olmadığını GMM sistemi ile analiz etmiştir. Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi arttırdığını bulmuştur.

Acaravcı ve Akyol (2017), çalışmalarında 1998-2015 yılları arasında Türkiye ekonomisinde doğrudan yabancı yatırım ile dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini zaman serisi yöntemiyle analiz etmişlerdir. Doğrudan yabancı yatırım, dış ticaret ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir ilişki bulunamamıştır. Türkiye için doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Ali ve Hussain (2017), 1991-2015 dönemi için zaman serisi verileri kullanılarak Pakistan için doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini korelasyon ve çoklu regresyon analiziyle incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırımların, Pakistan'ın ekonomik büyümesi üzerinde pozitif yönlü bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Kahveci ve Terzi (2017), 1984-2015 yıllarına ait verilerle Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme, sermaye birikimi ve istihdam arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sermaye birikimi ve ekonomik büyümeden doğrudan yabancı yatırımlara

doğru tek yönlü bir nedensellik ilişki tespit edilmiştir. Doğrudan yabancı yatırım ile istihdam arasında nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Koyuncu (2017), çalışmasında 1990-2015 yılları arasında Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların uzun dönemde ekonomik büyüme ve istihdam üzerindeki etkisini incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği fakat istihdam üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Köprücü (2017), Türkiye'de 1981-2013 yıllarına ait verilerle uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımların teknolojik yayılma ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki olup olmadığını Johansen Koentegrasyon yöntemiyle incelemiştir. Uzun dönemde doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Noyan Yalman ve Koşaroğlu (2017), 1988-2016 dönemi için Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve istihdam üzerine olan etkisini Toda-Yamamoto testiyle incelemiştir. Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve istihdam üzerine bir nedensellik ilişkisi olmadığını sonucuna ulaşmışlardır.

Yalçınkaya ve Aydın (2017), çalışmalarında geliştirmekte olan Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Nijerya, Rusya, Güney Afrika ve Türkiye doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini 1992-2015 dönemi itibari ile yeni nesil panel veri yöntemiyle analiz etmişlerdir. Brezilya, Çin, Rusya, Hindistan, Endonezya ve Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif yönlü ve istatistiki bakımdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Nijerya, Meksika ve Güney Afrika için de doğrudan yabancı sermaye yatırımlar ile ekonomik büyüme üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı sonucu ulaşılmıştır.

Llanos Artero (2018), çalışmasında İrlanda'da 2000-2015 dönemi için doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ampirik analizle incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme üzerinde mekânsal ve müstakil bir etki yarattığını ve bölgeler arasındaki yayılma etkilerinin ise etkili olmadığını tespit etmiştir.

Öncü ve Çelik (2018), BRIC ülkelerinin 1998-2016 dönemi için doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemede panel nedensellik testinden yararlanmışlardır. Panel nedensellik testi sonucunda doğrudan yabancı yatırım ile büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Öztürk vd. (2018), Türkiye’de 1974-2016 dönem için doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini Eşbütünleşme ve Nedensellik analizi ile incelemiştir. Analizin sonucunda seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra yapılan hata düzeltme modeli incelenen dönemler arasında büyüme ile doğrudan yabancı yatırım arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Rafat (2018), İran’da 1991-2014 dönemi için doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi VAR analiziyle incelemiştir. Analiz sonucunda, doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Taşdemir ve Erdaş (2018), 2006 Ç1-2016Ç4 dönemlerini kapsayan süreçte Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Yöyen ve Özkaya (2018), çalışmalarında 1980-2016 dönem için yıllık verileri kullanarak Türkiye’de yapılan doğrudan yabancı yatırımların gayri safi yurt içi hâsıla üzerindeki etkisini Granger Nedensellik testini kullanarak incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırım ile gayrisafi yurt içi hâsıla arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL VE YÖNTEM

1980-2018 yıllarını kapsayan çalışmada; Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ve yönünü belirlemek için ARDL sınır testi ve Toda-Yamamoto nedensellik testinden yararlanılmıştır. Analizde GSYİH (kişi başına düşen gayri safi yurt içi hâsıla), enflasyon, doğrudan yabancı yatırımlar (net girişler), cari işlemler dengesi değişkenleri ele alınmaktadır. Çalışmaya ait değişkenler the World Bank veri tabanından elde edilmiştir. Enflasyon değişkeni dışında değişkenlerin logaritmaları alınarak analize dâhil edilmiştir.

3.1. Zaman Serisinde Birim Kök Testleri

Ekonometrik çalışmalarda serilerin durağanlığını test etmek için birim kök testinden yararlanılmaktadır. Durağan olmayan seriler, ekonometrik çalışmalarda yanıltıcı sonuç vermektedir. Analizlerde yanıltıcı sonuçlar elde etmemek için serilerin durağanlığı test edilmesi gerekmektedir (Kahveci, 2016: 50)

3.1.1. ADF Birim Kök Testi

Dickey Fuller (ADF) Testi: Wayne Fuller ile David Dickey (1981) Dickey-Fuller testini düzenlemelerle ADF testini geliştirdiler. Analizde hata terimleri arasında gerçekleşecek bir otokorelasyonda ADF testi uygulanmaktadır (Kahveci, 2016: 51).

ADF hipotezinde boş ve alternatif hipotezler şu şekilde ifade edilmektedir;

Boş hipotez $H_0: \rho = 1$ Birim kök (değişken durağan değil)

Alternatif hipotez $H_1: \rho < 0.05$ Birim kök yok (değişken durağan)

$$\Delta Y_t = \alpha + \theta Y_{t-1} + \sum \beta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (\text{Sabitli Birim Kök})$$

$$\Delta Y_t = \alpha + \delta_t + \theta Y_{t-1} + \sum \beta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (\text{Sabitli Trendli Birim Kök})$$

α = sabit terim

t = doğrusal zaman trendi

Δ = fark işlemcisi

k = optimal gecikme uzunluğu

Y= durağanlık testinin uygulandığı değişken

ε_t = hata terimi

θ = katsayı

ADF denklemleri (en geniş haliyle ADF denklemleri) :

$$\Delta Y_t = a + b_t + \delta Y_{(t-1)} + c \sum \Delta Y_{(t-1)} + u_t$$

Phillips-Perron (1988) birim kök testi, dönüşümü sorunlu olan parametrelerin bağımlılığını kaldırmak için ADF testinin bir başka dönüşümü olan PP Testi geliştirilmiştir (İğne, 2010: 19). ADF ile aynı hipotezlere sahip olan PP birim kök testinde otokorelasyon sorunu giderilmektedir.

Phillips-Perron testi denklemleri aşağıdaki gibi modellenmektedir;

$$Y_t = \delta Y_{(t-1)} + u_t$$

$$Y_t = \beta_1 + \delta Y_{(t-1)} + u_t \quad (\text{Sabit Terimli})$$

$$Y_t = \beta_1 + \delta Y_{(t-1)} + \beta_2 (t-T/2) + u_t \quad (\text{Sabit Terimli ve Eğilim Katsayılı})$$

Birim kök testlerinde test istatistiği, kritik değerlerden büyük ise H_0 hipotezi reddedilmektedir.

3.1.2. ARDL Sınır Testi

Değişkenler arasında kısa ve uzun dönemde ilişkilerini tespit etmek için en küçük kareler yöntemine dayanan ARDL sınır testi yapılır ve bu test Pesaran, Smith ve Shin tarafından geliştirilmiştir (Pata vd., 2016: 265).

Kısa Dönem ve Hata Düzeltme: Y (bağımlı değişken), E ve M (bağımsız değişken) formülü aşağıdaki gibidir. Hata düzeltme modeli (EC).

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m a_{2i} \Delta Y_{t-1} + \sum_{i=0}^m a_{3i} \Delta M_{t-1} + \sum_{i=0}^m a_{4i} \Delta E_{t-1} + \alpha_1 EC_{t-1} + u_t$$

Uzun Dönem: Y (bağımlı değişken), E ve M (bağımsız değişken) formülü aşağıdaki gibidir.

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} Y_{t-1} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} M_{t-1} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} E_{t-1} + u_t$$

Bu çalışmada Türkiye’de ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımların ilişkisini analiz edebilmek için 1980-2018 dönemine ait ekonomik büyüme (GDP), doğrudan yabancı sermaye yatırımı (DYY), enflasyon (İNF) ve cari işlemler hesabı (CA) modelinin çalışmaya uyarlanmış şekli aşağıdaki gibidir:

$$\Delta GDP = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta INF_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \Delta DYY_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \Delta CA_{t-1}$$

$$\Delta DYY = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta DYY_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta INF_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \Delta GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \Delta CA_{t-1}$$

$$\Delta INF = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta INF_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \Delta DYY_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \Delta CA_{t-1}$$

$$\Delta CA = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta CA_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta INF_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \Delta DYY_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \Delta GDP_{t-1}$$

3.1.3. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

Değişkenler arasında uzun dönemde bir ilişkinin varlığını tespit etmek için Toda-Yamamoto nedensellik testi kullanılmaktadır. Toda-Yamamoto testinin yapılabilmesi için gecikme uzunluğu $k+d_{max}$ VAR modeli tahmini yapılır. Parametreler tahmin edildikten sonra değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi tespit edilir.

k = gecikme uzunluğu

d_{max} = en yüksek bütünleşme derecesi

Bu çalışmada, Türkiye’de ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımların ilişkisini 1980-2018 dönemine ait değişkenler için Toda-Yamamoto modelimiz aşağıdaki gibidir;

$$Y_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^k \beta_1 Y_{t-1} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \beta_i Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \gamma_i X_{t-1} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \gamma_i X_{t-1} + \gamma X_{t-1} + u_t$$

$$X_t = \alpha_2 + \sum_{i=1}^k \phi_i Y_{t-1} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \phi_i Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \vartheta_i X_{t-1} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \vartheta_i X_{t-1} + u_t$$

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ANALİZ BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde 1980- 2018 dönemi için yapılan analiz bulgularına yer verilmektedir.

Tablo 9. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

<i>Değişkenler</i>	<i>ADF Birim Kök Testi</i>				<i>PP Birim Kök Testi</i>			
	<i>Düzye</i>		<i>Birincil Fark</i>		<i>Düzye</i>		<i>Birincil Fark</i>	
	<i>Sabit</i>	<i>Trendli</i>	<i>Sabit</i>	<i>Trendli</i>	<i>Sabit</i>	<i>Trendli</i>	<i>Sabit</i>	<i>Trendli</i>
<i>Enflasyon</i>	-2.4182 (0.1436)	-2.7375 (0.2282)	-7.8717 (0.0000)	7.7472 (0.0000)	-2.3410 (0.1650)	-2.7032 (0.2411)	-8.5411 (0.0000)	-8.4731 (0.0000)
<i>Yabancı yatırım girişi</i>	-2.0369 (0.2705)	-2.9420 (0.1615)	-5.6554 (0.0000)	-5.5716 (0.0003)	-1.8899 (0.3334)	2.6544 (0.2601)	-10.6991 (0.0000)	-10.4055 (0.0000)
<i>Cari İşlemler</i>	-1.2246 (0.6531)	-4.3660 (0.0069)	-7.7173 (0.0000)	-7.6249 (0.0000)	-3.2877 (0.0225)	-4.3514 (0.0072)	-10.5564 (0.0000)	-10.6905 (0.0000)
<i>GSYİH büyümesi</i>	-6.7884 (0.0000)	-6.6877 (0.0000)	-10.6594 (0.0000)	-10.5158 (0.0000)	-7.0202 (0.0000)	-6.9048 (0.0000)	-21.5709 (0.0001)	-20.8668 (0.0000)

Not: Parantez içerisindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir. Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

ADF ve PP test sonuçlarında GSYİH değişkeni dışında değişkenlerin düzey değerlerinde (%1 değerinde) hesaplanan test istatistikleri kritik değerlerinden küçük olduğundan birim köklüdür. Ho hipotezi kabul edilmektedir. Yabancı yatırım girişi, gayrisafi yurtiçi hâsıla büyümesi, cari işlemler ve enflasyon serilerinin birinci dereceden farkı alınarak durağan hale getirilmiştir. Değişkenler farklı derecede durağan olduğunda kısa ve uzun dönem katsayıları tahmininde ARDL sınır testi yararlanılmaktadır. ARDL sınır testi öncelikle değişkenlerin gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriterleri (AIC) göre belirlenmiştir. AIC bilgi kriterine göre gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Tablo 10. ARDL Sınır Testi Sonuçları

F istatistiği	43.46458	
Kritik Sınır Değerleri		
	Alt Sınır	Üst Sınır
%1	3.65	4.66
%5	2.79	3.67
%10	2.37	3.2

<i>Diagnostik Testler</i>	
Breusch- Godfrey Otokorelasyon F İstatistik	0.232114 (0.6343)
Değişen Varyans	2.538369 (0.0318)
Ramsey Reset Testi	0.215385 (0.6468)
Jarque–Bera Normal Dağılım Testi	0.614407 (0.735501)

Not: Parantez içerisindeki rakamlar olasılık değerini göstermektedir.

ARDL sınır test sonuçlarına göre; F istatistiği kritik değerleri tablo 10’da belirtilen alt ve üst sınır değerlerinin üzerinde olduğu için uzun dönemde ekonomik büyüme, enflasyon, cari işlemler ve yabancı sermaye girişi arasında bir ilişkinin mevcut olduğunu göstermektedir. Olasılık değerlerinin (0.01)’den büyük olduğu için otokorelasyon ve değişen varyans sorunu bulunmamaktadır. Modelin anlamlılığı ve istikrarlılığını tespit etmek için Ramsey Reset testinden yararlanılmıştır. Ramsey Reset testi, değişkenler arasındaki ilişkinin doğrusal yönde olup olmadığını göstermektedir. Ekonomik büyüme, enflasyon, cari işlemler ve yabancı yatırım girişi arasında doğrusal formda olduğu tespit edilmiştir. Parametre tahminlerinden sonra katsayı tahmin sonuçları tablo yer verilmektedir.

Tablo 11. ARDL Sınır Testi Katsayı Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	<i>t</i> istatistiği (olasılık değeri)
Ekonomik Büyüme(-1)	-0.326701	-3.489052 (0.0018)
Enflasyon	0.015002	0.607935 (0.5487)
Enflasyon(-1)	-0.061301	-2.574472 (0.0163)
Yabancı sermaye girişi	-1.563931	-1.694416 (0.1026)
Yabancı sermaye girişi(-1)	-0.417028	-0.488846 (0.6292)
Yabancı sermaye girişi(-3)	-1.145529	-1.232264 (0.2293)
Cari işlemler	-1.910246	-7.342879 (0.0000)
Cari işlemler(-1)	1.957321	7.189167 (0.0000)
C	0.279371	0.394501 (0.6966)

Not: Parantez içerisindeki rakamlar olasılık değerini göstermektedir.

Tablo 12. Kısa Dönem Katsayı Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	<i>t</i> istatistiği (olasılık değeri)
Enflasyon	0.015002	1.189489 (0.2454)
Yabancı sermaye girişi	-1.563931	-2.531291 (0.0180)
Cari işlemler	-1.910246	-9.273554 (0.0000)
Hata Terimi (-1)	-1.326701	-15.877486 (0.0000)

Not: Parantez içerisindeki rakamlar olasılık değerini göstermektedir.

Tablo 12'e göre kısa dönem katsayı sonuçlarında enflasyon katsayısı istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yabancı sermaye girişi ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde ilişki tespit edilmiştir. Kısa dönemde cari işlem bir birim arttıkça ekonomik büyüme % -1.91 oranında azalmaktadır. Hata terimi katsayısı beklenildiği gibi negatif yönlü 0 ile 1 arasında değer almaktadır.

Tablo 13. Uzun Dönem Katsayı Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	<i>t</i> istatistiği (olasılık değeri)
Enflasyon	-0.034898	-1.178746 (0.2496)
Yabancı sermaye girişi	-3.798670	-2.451984 (0.0215)
Cari işlemler	0.035483	0.226080 (0.8230)
C	0.210576	0.392974 (0.6977)

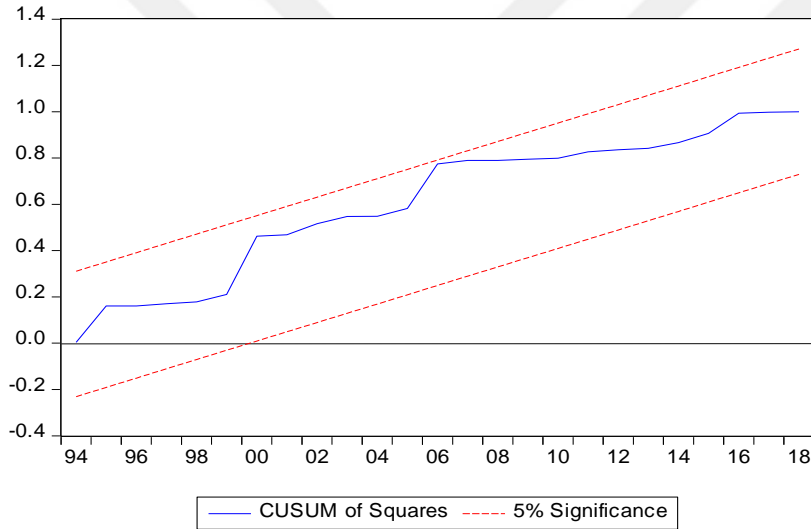
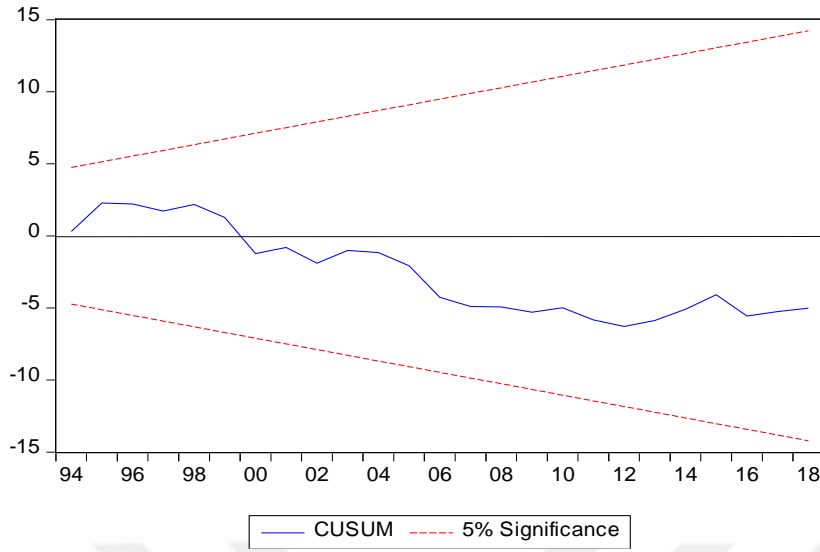
Not: Parantez içerisindeki rakamlar olasılık değerini göstermektedir.

Tablo 13'e göre uzun dönemde enflasyon ile cari işlemler katsayısı istatistiksel olarak anlamsızdır. Yabancı sermaye girişindeki %1'lik artış ekonomik büyümeyi % -3.79 azaltmaktadır. Acaravcı ve Bostan (2010), Acaravcı ve Öztürk (2010), Türkiye için Weed ve Tienfenbach (1981), Von Puijenboek (1984), Gobalet ve Diamond (1979), Delacroix ve Ragin (1981), Berweger ve Hobby (1978), İbrahiem (2015) ve Rubinson (1977), Türkiye dışında yapılan diğer ülke çalışmalarında uzun dönemde doğrudan yabancı sermaye yatırımların ekonomik büyüme arasındaki ilişki için benzer sonuçlar tespit etmişlerdir.

4.1. CUSUM Ve CUSUMSQ Testleri

CUSUM ve CUSUMSQ testleri ADRL sınır testinde modelin istikrarlılığını gösteren testlerdir. %5 anlamlılık düzeyinde uzun dönemde değişkenler arasında anlamlı ve istikrarlı ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Katsayıların kararlılığını, bantlar arasında yer aldığını CUSUM ve CUSUMSQ test sonuçları ile gösterilmektedir. Değişkenler arasındaki ilişkinin yönü Toda-Yamamoto testi ile sınıanmaktadır. Tablo 16'da nedensellik testi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 14. Cusum Ve CusumSQ Grafikleri

4.2. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Enflasyon, cari işlemler, ekonomik büyüme ve net sermaye giriş verileri kullanılarak standart VAR modeli oluşturularak Toda-Yamamoto nedensellik analizi yapılmıştır. Akaike bilgi kriterine göre gecikme uzunluğu (k) iki (2) olarak belirlenmiştir. Maksimum entegrasyon mertebesi (d_{max}) 3 olarak belirlenmiştir.

Tablo 15. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Ekonomik Büyüme			
Değişkenler	Chi-sq	Df	Olasılık
Enflasyon	18.88154	5	0.0020
Net Sermaye Girişi	8.352340	5	0.1379
Cari İşlemler	18.45609	5	0.0024

Bağımlı Değişken: Enflasyon			
Değişkenler	Chi-sq	Df	Olasılık
Ekonomik büyüme	9.610471	5	0.0871
Net Sermaye Girişi	7.951884	5	0.1589
Cari İşlemler	3.097313	5	0.6850

Bağımlı Değişken: Net Sermaye Girişi			
Değişkenler	Chi-sq	Df	Olasılık
Ekonomik büyüme	8.685312	5	0.1223
Enflasyon	10.09336	5	0.0726
Cari İşlemler	3.397264	5	0.6390

Bağımlı Değişken: Cari İşlemler			
Değişkenler	Chi-sq	Df	Olasılık
Ekonomik büyüme	16.10156	5	0.0066
Enflasyon	13.94381	5	0.0160
Net Sermaye Girişi	37.31627	5	0.0000

Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre; Türkiye’de enflasyon ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Cari işlemler hesabından da ekonomik büyümeye doğru çift yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur. Yılmaz ve Akıncı (2011), Duman (2017), Terzi ve Telatar (2009) cari işlemler ile ekonomik büyüme arasında Türkiye’de tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Arslan vd. (2017), Şit ve Alancıoğlu (2016), cari açık ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Enflasyondan doğrudan yabancı yatırım girişlerine ve enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlardan cari işlemler hesabına doğru da tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Aslanoğlu (2002), Alıcı ve Ucal (2003), Aykut ve Sayek (2007), Alagöz vd., (2008), Yılmaz (2010), Çeştepe vd.(2013), Temiz ve Gökmen (2013), Klasra (2011), Türkiye için, Xu (2000), Hermes ve Lensink (2003), Katerina vd.(2004), Carkovic ve Levine (2002), Türkiye dışında yapılan diğer ülke çalışmalarında doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını tespit etmişlerdir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

24 Ocak 1980 yılından itibaren liberal ekonomi anlayışıyla birlikte Türkiye’de mal ve hizmet ticareti hızla artmıştır. Küreselleşme ile birlikte, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi serbest bir ekonomi ortamının oluşmasını sağlamıştır. Çok uluslu şirketlerin sayısında artışın olması ülkeler arasında yatırımların artmasını sağlamıştır. Yabancı yatırımlar, doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımları olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar, ev sahibi ülkede yerleşik olarak bir firmanın kurulması ya da birleşmesi ile meydana gelirken, portföy yatırımlar sıcak para olarak ev sahibi ülkeye giriş yapmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkeye döviz girdisi, ileri teknoloji, istihdam olanakları ve dış ticaretine etki ederek ekonomik büyümesine katkı sağlaması beklenmektedir. Portföy yatırımları, ülkeye gelen kısa ve uzun vadeli sıcak parayı temsil etmektedir. Portföy yatırımları uzun vadeli kaldığı sürece ev sahibi ülkenin (özellikle tasarruf yetersizliği olan ülkelerde) sermaye finansmanına katkı sağlamaktadır. Ancak kısa vadeli portföy yatırımlarının ev sahibi ülkeden konjonktür dalgalanmalarına bağlı olarak ev sahibi ülkeden ani çıkışı ekonomik krizlere neden olabilmektedir.

Türkiye’de 2003 yılında çıkartılan 4875 sayılı kanun ile birlikte Türkiye’ye gelen yabancı sermayeli şirketler yerli şirketlerle aynı haklara sahip olmuştur. Bu kanunla birlikte Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı yatırım girişleri daha kolay hale gelmiştir. 1980 yılından itibaren incelendiğinde 2006 ve 2007 yılında doğrudan yabancı sermaye girişi 2003 yılında çıkartılan kanunun etkisi ile en yüksek rakama ulaşmıştır. 2008 Mortgage Krizi sonrasında 2009 ve 2010 yıllarında doğrudan yabancı sermaye girişi hızlı bir düşüş yaşamıştır.

Bu çalışmada Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1980-2018 dönemi için ARDL sınır testi ve Toda-Yamamoto nedensellik testi yöntemiyle incelemektedir. Analizde doğrudan yabancı sermaye girişleri, enflasyon, cari işlemler hesabı ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki kısa ve uzun dönem katsayı sonuçları tahmin edilmiştir. Kısa dönem katsayı sonuçlarında enflasyon katsayısı istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yabancı sermaye girişi ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde ilişki tespit edilmiştir. Uzun dönemde enflasyon ile cari işlemler katsayısı istatistiksel olarak tespit edilmiştir. Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre; Türkiye’de enflasyon ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Cari işlemler hesabından da ekonomik büyümeye doğru çift yönlü nedensellik

ilişkisi tespit edilmiştir. Enflasyondan doğrudan yabancı yatırım girişlerine ve enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlardan cari işlemler hesabına doğru da tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için tüm ekonomiler yabancı sermaye birikimine ihtiyaç duymaktadır. Çalışmada makroekonomik göstergelerden olan büyümeyi etkileyen değişkenlerde cari işlemler hesabı, ekonomik büyümeyi negatif olarak etkilediği tespit edilmiştir. Cari işlemler açığı %1 arttıkça ekonomik büyüme azalmaktadır. Kısa dönem ve uzun dönemde doğrudan yabancı yatırım girişleri ekonomik büyümeyi azalttığı tespit edilmiştir.

Toda-Yamamoto testi sonucuna göre doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Bu ilişkinin tespit edilememesi ekonomik koşulların tam olarak sağlanamadığını göstermektedir. Türkiye’de beşeri sermayenin gelişmesi doğrudan yabancı yatırımlar vasıtasıyla ülkeye giren bilgi ve teknolojilerin özümsemesi, uyarlanması, üretilmesiyle rekabet gücünün artırılması, siyasi istikrar, yeni bilgi, daha işlevsel teşvik politikaları ve ulusal kurumlar oluşturularak ekonomik koşulların uluslararası düzeye çıkarıldığında doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkisi öngörülebilir. Ayrıca Türkiye’nin sürekli yeniliklere uyum sağlaması ve araştırma geliştirme yatırımlarını artırması sürdürülebilir ekonomik büyüme için önemli faktör olacaktır. Ayrıca teşvik politikalarında bilhassa yerli yatırımcılara düşük faizde uzun vadeli krediler sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2016). Doğrudan yabancı sermayenin ekonomik büyümeye etkisi: Türkiye örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13, 92-105.
- Acaravcı, A. ve Akyol, M. (2017). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar, dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Uluslararası Ekonomi Ve Yenilik Dergisi*, 3(1), 17-33.
- Acaravcı, A. ve Bostan F. (2011). Makroekonomik değişkenlerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerine etkileri: Türkiye ekonomisi için ampirik bir çalışma. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 56-68.
- Acaravcı, A. ve Öztürk, İ. (2010). On the relationship between Energy Consumption, co2 Emissions and economic growth in Europe. *Energy*, 35(12), 5412-5420.
- Açıkalin, S. (2009). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ve yurtiçi yatırımlar arasındaki nedensellik ilişkisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 1-15.
- Afşar, M. (2004). Doğrudan yabancı yatırımlar ve bankacılık sektörü. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 4(1), 85-101.
- Agrawal, G. (2015). Foreign direct investment and economic growth in BRICS economies: A panel data analysis. *Journal Of Economics, Business And Management*, 3(4), 421-424.
- Ağayev, S. (2010). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Geçiş ekonomileri örneğinde Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik analizleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 159-184.
- Akgöbek, İ. (2011). *Büyüme stratejisi olarak şirket birleşme ve satın almaları: Türk perakende sektöründe bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Akıncı, M. (2010). *Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyümeye etkisi (1980-2008)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Akınoğlu, L. (1999). Türkiye’de uygulanan istikrar politikaları ve sonuçları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15, 307-319.
- Alacahan, N. D. (2011). *Enflasyon hedeflemesi uygulayan ülkelerde enflasyon döviz kuru ilişkisi ve Türkiye uygulaması*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Alagöz, M., Erdoğan, S. ve Topallı, N. (2008). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme: Türkiye deneyimi 1992-2007. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 79-89.
- Alfora, L. (2003). *Foreign direct investment and growth: Does the sector matter: Does the sector matter?* Harvard Business School, 1-31.
- Alicı Akgüç, A. ve M. Ş. Ucal (2003). Foreign direct investment, export and output growth of Turkey: Causality analysis. *Paper to be presented at the European Trade Study Group(ETSG) Fifth Annual Conference, Universidad Carlos III de Madrid*, 11-13.
- Ali, N. and Hussain H. (2017). Impact of foreign direct investment on the economic growth of Pakistan. *American Journal Of Economics*, 7(4), 163-170.
- Alkinoğlu, L. (1999). Türkiye’de uygulanan istikrar politikaları ve sonuçları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15, 307-319.
- Almfraji, M. and Almsafir, M. K. (2014). Foreign direct investment and economic growth literatüre Review from 1994 to 2012. *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, 129, 206-213.
- Altıntaş, H. (2009). Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye girişi ve dış ticaret arasındaki ilişkinin ekonometrik analizi: 1996-2007. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64(2), 1-30.
- Antwi, S., Mills, E., Mills, G. and Zhao, X. (2013). Impact of foreign direct investment on economic growth: Empirical Evidence from Ghana. *International Journal Of Academic Research In Accounting, Finance And Management Sciences*, 3(1), 18-25.
- Apaydın, F. ve Açıkalın, S. (2015). Türkiye’de 1980 dönüşümü sonrası istikrarsız büyümenin ekonomi politiği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 43, 200-210.
- Apergis, N., Lyroudi, K. and Vamvakidis, A. (2008). The relationship between foreign direct investment and economic growth: Evidence from transition Countries. *Transition Studies Review*, 15(1), 37-51.
- Arıkan, D. (2006). *Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımları*. İstanbul: Arıkan Basım Yayım.

- Arslan, İ., Uğur, A. A. ve Dineri, E. (2017). OECD ülkelerinde cari işlemler dengesi ve ekonomik büyüme ilişkisi: 1980-2014. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 56-68.
- Arık, Ş., Akay, B. ve Zambak, M. (2014). Doğrudan yabancı yatırımları belirleyen faktörler: yükselen piyasalar örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 97-110.
- Aslanoğlu, E. (2002). The Structure and the impact of foreign direct investment in Turkey. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 31-50.
- Ay, A. ve Karaçor, Z. (2006). 2001 sonrası dönemde Türkiye ekonomisinde krizinde büyümeye geçiş üzerine bir tartışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 67-86.
- Ayaydın, H. (2010). Doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi: Türkiye örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 133-145.
- Aydemir, C. ve Kaya, M. (2007). Küreselleşme kavramı ve ekonomik yönü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 260-282.
- Aydemir, O. ve Genç, E. (2015). Uluslararası sermaye hareketlerinin belirleyicileri, doğrudan yabancı yatırımlar kapsamında bir analiz, Türkiye örneği. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 17-41.
- Ayhan, F. (2019). Türkiye için kısa vadeli sermaye akımları ve reel döviz kurunun ekonomik büyüme üzerine etkilerine ilişkin uygulamalı bir araştırma. *Journal Of Yaşar University*, 14(54), 106-118.
- Aykut, D. ve S. Sayek (2007). Doğrudan yabancı yatırımların sektörel kompozisyonunun ekonomik büyüme etkisi. *Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları Dergisi*. 2(3), 33-64.
- Aytekin, İ. (2013). Küreselleşme ve ekonomik küreselleşme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 123-134.
- Bahar, O. (2010). Turizm sektörüne sağlanan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerine olan olası etkisi: Türkiye örneği (1986-2006). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(21), 27-40.

- Bal, H., Algan, N., Akça E.E. ve Fidangül, D. (2016). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve iktisadi gelişme: Türkiye örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 1-16.
- Bal, H. ve Göz, D. (2010). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve Türkiye. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 450-467.
- Balay, R. (2004). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 61-82.
- Basu, P. and Guariglia, A. (2007). Foreign direct investment, İnequality, and growth. *Journal Of Macro Economics*, 29(4), 824-839.
- Batten, J. A. and Vo, X. V. (2009). An analysis of the relationship between foreign direct investment and economic growth. *Applied Economics*, 41(13), 1621-1641.
- Bay, M., Seymen Oskay C. ve Çiçek, E. (2007). Doğrudan yabancı yatırımları Türkiye'ye çekmek için yapılması gereken düzenlemeler. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(9), 253-263.
- Baytal, Y. (2007). Demokrat parti dönemi ekonomi politikaları (1950-1957). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 10(40), 545-567.
- Berber, M. (2011). *İktisadi büyüme ve kalkınma* (4. Baskı). Trabzon: Derya Kitapevi.
- Berweger, G. and Hobby, JP. (1978). Cross-National Evidence of the effects of foreign investment and Aid on economic growth. *The American Journal of Sociology*, JSTOR.
- Berköz, L. ve Türk, Ş.Ş. (2007). Yabancı yatırımların yer seçimini etkileyen faktörler. Türkiye örneği. *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, 6(2), 59-72.
- Birinci, Y. (1989). Enflasyon, para politikası ve stratejileri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47(1-4), 19-30.
- Binatlı, S. (2019). Stratejik iş birliklerinin işletme performansındaki önemi: havayollarında stratejik iş birlikleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(35), 213-228.
- Biniş, M. ve İpek, E. (2010). Küresel krizin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 15-26.
- Borensztein, E., De Gregorio, J. and Lee, J. W. (1998). How Does foreign direct investment Affect economic growth? 1. *Journal Of International Economics*, 45(1), 115-135.

- Bostan, A., Kelleci, S. U. ve Yılmaz, A. (2016). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Avrasya ekonomileri örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(5), 23-36.
- Bozdağlıoğlu, Y. ve Evlimoğlu, U. (2014). Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının tarihsel süreçte gösterdiği gelişim: hukuksal ve ekonomik yansımaları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 32-52.
- Buckley, P.J. and Casson, M.C. (1976). The Future of the multinational enterprise. *Homes and Meier*: London.
- Carkovic, M. and Levine, R. (2002). Does Foreign direct investment Accelerate economic growth? Working Paper (*University of Minnesota Department of finance, available at: www//ssrn.com/abstract=314924*).
- Chetcho, C. D. (2015). *The Effects of foreign direct investment on the economic growth in Developing Countries*. Case study of Cameroon (Master's Thesis, Eastern Mediterranean University (EMU)-Doğu Akdeniz Üniversitesi.
- Çeçen, A., Doğruel, A. S. ve Doğruel, F. (1990). *Türkiye’de ekonomik büyüme yapısal dönüşüm ve kriz*. İstanbul: Egemen Yayınları.
- Çeştepe, H., Yıldırım E. ve Bayar M. (2013). Doğrudan yabancı yatırım, ekonomik büyüme ve dış ticaret: Toda-Yamamoto yaklaşımıyla Türkiye’den nedensellik kanıtları. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27, 1-37.
- Çetinkaya, M. (2004). Türkiye ekonomisinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımının önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 239-260.
- Çımrın, F. (2009). *Küreselleşme sürecinde sosyal bir hareket olarak karşı küreselleşme hareketleri Türkiye sosyal forumu örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çiftçi, C. ve Aykaç, G. (2011). İçsel büyüme modelleri ve küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülkelerin konumları. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 14(14), 159-180.
- Çinko, L. (2009). Doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin makroekonomik etkileri. *Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(1), 117-131.
- Dam, M. (2017). *Ar-Ge İnovasyon ve ekonomik büyüme*. Bursa: Ekin Yayınevi.

- Delacroix, J., and Ragin, C. C. (1981). Structural blockage: A cross-national study of economic dependency, state efficacy, and underdevelopment. *American Journal of Sociology*, 86(6), 1311-1347.
- Demir, Y. (2007). Yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye olan etkisinin Türkiye bağlamında test edilmesi. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 34, 152-161.
- Demir, Y. (2009). 1960-1980 Dönemi Türk-Arap ekonomik ilişkileri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(18-19), 209-227.
- Demircan, E.S. (2007). Yeni ekonomik düzende küreselleşme yerleşme bağlamında belediyelerde yeni mali yönetim anlayışı. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30, 99-128.
- Demirtaş, Ö. ve Güngör, Z. (2004). Portföy yönetimi ve portföy seçimine yönelik uygulama. *Journal Of Aeronautics And Space Technologies*, 1(4), 103-109.
- Denisia, V. (2010). Foreign direct investment Theories: An Overview of the main FDI Theories. *European Journal Of Interdisciplinary Studies*, 3, 53-59.
- Dilber, İ. (2018). *Büyüme teorileri*. İzmir: Kitapana Yayınevi.
- Dickey, D. A. and W. A. Fuller (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, 49, 1057-1071.
- Dinler, Z. (2016). *Mikro ekonomi* (27.baskı). Bursa: Ekin Yayın Evi.
- Doğan, E. (2013). Foreign direct investment and economic growth: a time series analysis of Turkey: 1979-2011. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 239-252.
- Doğan, E. ve Bayraç, H. (2014). Türkiye’de cari açık sorunu üzerine mikro temelli bir yaklaşım. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 97-124.
- Doğan, M. (2013). Türkiye sanayileşme sürecine genel bir bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 28, 211-231.
- Duce, M. (2003). *Definitions of foreign direct investment (FDI): A Methodological Note*. Paper for the Committee on the Global Financial System Working Group, Banco Deespana, Madrid.
- Duman, Y. K. (2017). Türkiye’de cari işlemler dengesi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Sakarya İktisat Dergisi*, 6(4), 12-28.

- Dunning, J. H. (1988). Explaining International Production. *Unwin Hyman*, London.
- Dunning, J. H. (1994). Re-Evaluating the benefits of foreign direct investment. *Transnational Corporations*, 3(1), 23–51.
- Duran, M. S. (2003). Teşvik politikaları ve doğrudan sermaye yatırımları. *TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma İnceleme Dizisi*, 33, 8-101.
- Durgun Kaygısız, A. (2018). Türkiye’de yurt içi üretici ve tüketici fiyatları arasındaki ilişki: 2006-2018. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(30), 4452-4460.
- Durgun, Ö. ve Aslan, Ö. (2013). Bilgi ekonomisi ve teknoloji politikaları: genel bir değerlendirme. *Journal of Yaşar University*, 30(8), 5123-5142.
- Duygulu, A.A. (1998). Döviz kuru istikrarının ekonomik istikrar açısından değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 107-118.
- Ecevit, C. (2008). *Küreselleşen dünyada çok uluslu şirketler ve politik risk*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ekren, N. (1986). *Uluslararası bankacılık ve Türkiye örneği*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Emir, M. ve Bank, S. (2009). Uluslararası sermaye akımları ve risk ilişkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 41, 53-63.
- Emir, M. ve Kurtaran, A. (2005). Doğrudan yabancı yatırım kararlarında politik risk unsuru. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 28, 37-47.
- Emir, M. ve Kutlu, M. (2015). Doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımları volatilitesi arasında nedensellik ilişkisi. *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi*, 8(15), 269-278.
- Erdem, M. T. (2019). *OECD ülkelerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomiyeye etkilerinin eşanlı panel veri modelleri ile analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erden, L. ve Çağatay, O. (2011). Türkiye’de cari işlemler ve sermaye hesapları arasındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 49-67.

- Erdoğan, S. (2006). Türkiye'nin ihracat yapısındaki değişme ve büyüme ilişkisi: Koentegrasyon ve nedensellik testi uygulaması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1, 30-39.
- Eroğlu, N. (2007). Atatürk dönemi iktisat politikaları (1923-1938). *Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 63-73.
- Eroğlu, N. (2009). Türkiye'de 1990'lı ve 2000'li yıllarda para politikaları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(26), 23-42.
- Falki, N. (2009). Impact of foreign direct investment on economic growth in Pakistan. *International Review Of Business Research Papers*, 5(5), 110-120.
- Fambon, S. (2013). *Foreign capital inflow and economic growth in Cameroon*. Wider Working 124.
- Felek, Ş., Yayla, N. ve Çağlar, A. (2018). Türkiye'de AB doğrudan yatırımları: finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisine ARDL yaklaşımı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (20), 63-82.
- Gaytancıoğlu, S. (2010). Rasyonel beklentiler teorisi çerçevesinde Türkiye'de 1994 krizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 139-146.
- Gedikli, A. (2011). Çok uluslu şirketler ve doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerin kalkınması üzerine etkileri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(1), 96-146.
- Genç, S.Y., Yardımcı, M. E. ve Göçeri, K. (2017). Türkiye ekonomisinde cari açık sorununun yapısal nedenleri ve sürdürülebilirliği (2002-2016). *Dünden Bugüne Yazıları*, 7, 82-119.
- Gerçekler, M. (2010). Vektör Otoregresif model yardımıyla Türkiye ekonomisinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 13(1-2), 385-403.
- Gerşil, S.G. (2004). Küreselleşme ve çokuluslu işletmelerin çalışma ilişkilerine etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 147-157.
- Giwa, B. A., George, E. O., Okodua, H., and Adediran, O. S. (2020). Empirical analysis of the effects of foreign direct investment inflows on Nigerian real economic growth: Implications for sustainable development goal-17. *Cogent Social Sciences*, 6(1), 1727621.

- Haque, A., Patnaik, A. K. and Hashmi, S. Z. (2016). Foreign direct investment and growth: a study in the Context of Kuwait. *International Journal of Financial Research*, 8(1), 9-13.
- Hazman, G. G. (2010). Türkiye’de mali nitelikteki teşviklerin doğrudan yabancı sermaye üzerindeki etkisi: Toda-Yamamoto nedensellik analizi çerçevesinde değerlendirme. *Maliye Dergisi*, 158, 262-277.
- Hennart, J.F. (1982). *A theory of multinational enterprise*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Hermes, N. and Lensink, R. (2003). Foreign direct investment, financial development and economic growth. *The Journal of Development Studies*, 40(1), 142-163.
- Hymer, A.S. (1960). *The International Operation of National Firms: a study of direct foreign investment*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Ibrahiem, D. M. (2015). Renewable Electricity Consumption, foreign direct investment and economic growth in Egypt: an ARDL Approach. *Procedia Economics and Finance Conference*, 30, 313-323.
- Işık, N. ve Duman, E. (2012). 1929 ekonomik buhranı ve 2008 küresel krizinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 73-101.
- İğne, E. (2010). *Yapısal değişiklik altında birim kök testleri ve bazı makro iktisadi değişkenler üzerine uygulamalar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- İnan, E. A. (2006). Türkiye’de 2002-2005 döneminde tasarruf dengeleri ve ani kesinti ihtimali. *Bankacılar Dergisi*, 59, 16-38.
- İrbeç, Y. Z. (1990). Türkiye’nin dış ekonomik ilişkilerinde İslam ülkeleri. Ankara: Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayınları.
- John, E. I. (2016). Effect of foreign direct investment on economic growth in Nigeria. *European Business and Management*, 2(2), 40.
- Kabaklarlı, E. (2010). Doğrudan yabancı yatırımların Türkiye’nin ekonomik büyümesi üzerindeki etkileri (2000-2007) analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, 13(1-2), 29-46.

- Kahveci, Ş. (2016). *Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisi(1984-2013)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Kahveci, Ş. ve Terzi, H. (2017). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin nedensellik analizleri ile testi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 49, 135–154.
- Kar, M. ve Tatlısöz, F. (2008). Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye hareketlerini belirleyen faktörlerin ekonometrik analizi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (14), 436-458.
- Karaçor, Z. ve Alptekin, V. (2006). 1980 sonrası istikrar politikaları ışığında Türkiye ekonomisinin tren analizi yardımıyla değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 307-342.
- Karaçor, Z. ve Alptekin, V. (1980). Sonrası istikrar politikaları ışığında Türkiye ekonomisinin trend analizi yardımıyla değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6, 307-342.
- Karagöz, K. (2007). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım girişlerini belirleyen faktörler: 1970-2005. *Journal of Yaşar University*, 2(8), 929-948.
- Kargı, V. ve Özügürlü, Y. (2007). Türkiye’de küreselleşmenin vergi politikaları üzerine etkileri: 1980-2005 dönemi. Yönetim ve ekonomi: *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 275-289.
- Katerina, L., John, P., and Athanasios, V. (2004). Foreign direct investment and economic growth in transition economies. *South Eastern Europe Journal Of Economies*, 1, 97-110.
- Kaymak, H. (2005). Yabancı doğrudan yatırımları arttırmak için teşvikler gerekli ve/veya yeterli mi? . *Maliye Dergisi*, 149(1), 74-104.
- Kazgan, G. (2012). Dünden bugüne küreselleşmenin ekonomik temelleri. *Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları*, 53, 1-21.
- Kesgingöz, H. ve Karataş, A. (2016). Yabancı sermaye yatırımları ile cari işlemler açığı ilişkisi ve cari işlemler açığı için politika önerileri. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 597-610.

- Klasra, M. A. (2011). Foreign direct investment, Trade Openness and economic growth in Pakistan and Turkey: an Investigation Using Bounds test? *Quality And Quantity, International Journal Of Methodology*, 45(1), 223-231.
- Knickerbocker, F. T. (1973). Oligopolistic reaction and multinational enterprise. *The International Executive*, 15(2), 7-9.
- Koçtürk, O. M ve Eker, M. (2012). Dünyada ve Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve çok uluslu şirketlerin gelişimi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18(1), 35-42.
- Koyuncu, F. T. (2017). Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişki: Türkiye uygulaması (1990-2015). *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 7(2), 62-69.
- Köprücü, Y. (2017). Doğrudan yabancı yatırımların teknolojik yayılma ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 105-122.
- Kurtaran, A. (2007). Doğrudan yabancı yatırım kararları ve belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 367-382.
- Leitao, N. C. and Rasekhı, S. (2013). The Impact of foreign direct investment on economic growth: the Portuguese Experience. *Theoretical And Applied Economics*, 20(1(578)), 51-62.
- Li, X. and Liu, X. (2005). Foreign direct investment and economic growth: an Increasingly Endogenous relationship. *World Development*, 33(3), 393-407.
- Lilienthal, D.E. (1985). *Management of the multinational Corporation. Management and Corporations*, eds. M Anshen and G.L. Bach, New York: McGraw-Hill Book Company.
- Llanos Artero, P. D. (2018). *The effects of foreign direct investment on economic growth: Empirical Evidence From Ireland*. Yayınlanmamış doktora tezi, Universitat Autònoma De Barcelona, Katalonya.
- Lucas, R.E. (1988). On The Mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3-42.
- Mawugnon, A. K. and Qiang, F. (2011). The relationship between foreign direct investment and economic growth in Togo (1991–2009). *In Proceedings of the 8th International Conference on Innovation and Management*, 30(2), 73.

- Meral, P.S. (2005). Enflasyon ve enflasyonun okuma alışkanlığına etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 309-324.
- Mucuk, M. ve Demirsel, M.T. (2009). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik performans. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 365-373.
- Moosa, I. A. (2002). *Foreign direct investment theory, Evidence and Practice*. New York: Palgrave.
- Moudatsou, A. (2003). Foreign direct investment and economic growth in the European Union. *Journal Of Economic Integration*, 18 (4), 689– 707.
- Nath, H.K. (2009). Trade, foreign direct investment, and growth: Evidence from transition economies. *Comparative Economic Studies*, 51(1), 20-50.
- Naz, S., Sabir, G. M., and Mamoon, A. (2015). Impact of foreign direct investment on economic growth: Empirical results from Pakistan. *Journal Of Poverty, Investment And Development*, 12, 101-105.
- Ndiaye, G. and Xu, H. (2016). Impact of foreign direct investment (FDI) on economic growth in waemu from 1990 to 2012. *International Journal Of Financial Research*, 7(4), 33.
- Noormamode S. (2008). Impact of foreign direct investment on economic growth: do host country Social and economic Conditions matter? Preliminary Draft, University Of Neuchâtel, Switzerland. 1st September, [Http://Www. Etsg. Org](http://www.etsg.org).
- Noyan Yalman, İ. ve Koşaroğlu, Ş.M. (2017). Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve işsizlik üzerindeki etkisi. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 1(2), 191-205.
- Nur, H.B. ve Dilber, İ. (2017). Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımları belirleyen temel unsurlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(2), 15-45.
- Okuyan, H.A. ve Erbaykal, E. (2008). Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 19(67), 47-58.
- Olgun, H. (2006). Küreselleşme kavramı ve içeriğine genel bir bakış. *Sosyoekonomi Dergisi*, 2(3), 141-152.
- Oran, B. (2009). *Küreselleşme ve azınlıklar* 5. (Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.

- Oransoy, G. ve Mike, F. (2016). Doğrudan Yabancı Yatırımların Sosyo-Politik Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz. *Akademik Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi*, 8(14), 97-107.
- Oyatoye, E. O., Arogundade, K. K. Adebisi, S. O. and Oluwakayode, E.F. (2011). Foreign direct investment, export and economic growth in Nigeria. *European Journal Of Humanities And Social Sciences*, 1(2), 66-86.
- Öncü, E. ve Çelik, Ş. (2018). Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisi: BRICT ülkeleri panel nedensellik analizi. *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17, 403-414.
- Örnek, İ. (2008). Yabancı sermaye akımlarının yurtiçi tasarruf ve ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye örneği. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63(02), 199-217.
- Özdamar, G. (2016). Doğrudan yabancı yatırımların gelir düzeyi ve döviz kuru ile ilişkisi: Türkiye üzerine ekonometrik bir inceleme. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 98-117.
- Özdemir, B. (2011). *Türkiye’de faaliyet gösteren doğu kökenli yabancı firmalar üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Özel, H.A. (2012). Ekonomik büyümenin teorik temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 63-72.
- Özgür, I. M. ve Demirtaş, C. (2015). Finansal gelişme ve doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerine etkileri: Türkiye örneği. *Nwsa Social Sciences Status*, 10(3), 76-91.
- Öztürk, M. B., Vergili, G. ve Aktan, C. (2018). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme ilişkisi: Eşbütünlük ve nedensellik analizi. *Muhasebe Ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 132-147.
- Pata, U.K., Yurtkuran, S. ve Kalça, A. (2016). Türkiye’de enerji tüketimi ve ekonomik büyüme: ARDL sınır testi yaklaşımı. *Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(2), 255-271.
- Perraton, J., Goldblatt, D., Held, D. and McGrew, A. (2006). *Küreselleşen bir dünyada ekonomik aktivite*. Ankara: Kadim Yayınları.

- Polat, M. A. (2019). Finansal istikrar ve para politikası. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 1560-1566.
- Rafat, M. (2018). The Interactive relationship between economic growth and foreign direct Investment (FDI): a var analysis in Iran. *Iranian Economic Review*, 22(1), 163-185.
- Rahman, A. (2015). Impact of foreign direct investment on economic growth: Empirical Evidence from Bangladeş. *International Journal Of Economics And Finance*, 7(2), 178-185.
- Rahman, Z.U. (2014). Impact of foreign direct investment on economic growth in Pakistan. *Journal Of Economics And Sustainable Development*, 5(27), 51-255.
- Romer, P.M. (1986). Increasing Returns and long-run growth. *The Journal of Political Economy*, 94(5), 1002-1037.
- Rubinson, R. (1977). Dependence, government revenue, and economic growth, 1955–1970. *Studies in Comparative International Development*, 12(2), 3-28.
- Saçık, S.Y. ve Karaçayır, E. (2015). Türkiye’de cari işlemler hesabının finansmanı: ARDL sınır testi yaklaşımı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 155-166.
- Saraçoğlu, M., Kuzu, M. ve Kocaoğlu, F. (2015). Türkiye ekonomisinde sermaye hareketleri, döviz kuru, enflasyon ve faiz arasındaki etkileşimlerin küresel ekonomi politik çerçevesinde analizi. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2), 75-110.
- Sarısoy, İ. ve Koç, S. (2010). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kurumlar vergisi gelirleri üzerindeki etkisinin ekonometrik analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36, 133-153.
- Savrul, B.K. ve Ekici S.E. (2019). Türkiye’de hisse senedi fiyatlarının faiz oranı ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. *Teorik Ve Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 1-27.
- Saqib, Najia, Masnoon, M. and Rafique, N. (2013). Impact of foreign direct investment on economic growth of Pakistan. *Advances In Management and Applied Economics*, 3(1), 35-45.
- Seyidoğlu, H. (2001). *Uluslararası iktisat teori politika ve uygulama*. İstanbul: Güzem Yayınları.

- Sghaier I.M. and Abida Z. (2013). Doğrudan yabancı yatırımlar, finansal gelişme ve ekonomik büyüme: kuzey Afrika ülkelerinde ampirik kanıtlar. *Uluslararası ve Küresel Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 1-13.
- Simionescu, M. (2016). The Relation between economic growth and foreign direct investment During the economic Crisis in the European Union. *Zbornik Radova Ekonomskog Fakulteta U Rijeci: Časopis Za Ekonomsku Teoriju I Praksu*, 34(1), 187-213.
- Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The Quarterly Journal Of Economics*, 70(1), 65-94.
- Sözeri, C. (2009). *Türkiye’de medya sektöründe uluslar arası şirket birleşmeleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sungur, O. (2015). 2000 Sonrası Türkiye ekonomisi: büyüme, enflasyon, işsizlik, borçlanma ve dış ticarete gelişmeler. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 9, 19-20.
- Susam, N. (2008). Doğrudan yabancı yatırımlardaki gelişmeler ve bu yatırımlar için belirleyici unsurlar: Türkiye bulguları. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3(2), 43-67.
- Stohldreier, M. T. and Zilibotti, F. (2009). The impact of foreign direct investments on economic growth in China During the Era 1979-2009. Institute For Empirical Research In Economics (IEW) At The University Of Zurich.
- Şahin, B.E. (2011). Türkiye’nin cari açık sorunu. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 47-56.
- Şahin, D. (2018). APEC ülkelerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 415-430.
- Şahin, L. (2016). Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkileri: ECOWAS ülkeleri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 518-529.
- Şatıroğlu D, K. (1984). *Çokuluslu Şirketler: Strüktürel ve fonksiyonel bir evrim yaklaşımı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:536.
- Şimşek, E. (2005). *Türkiye’nin Ortadoğu politikası*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Şimşek, M. ve Behdioğlu, S. (2006). Türkiye’de dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: uygulamalı bir çalışma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), 47-65.

- Şit, M. ve Alancioğlu, E. (2016). Türkiye’de cari işlemler dengesi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki VAR analizi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 3(5), 5-23.
- Taban, S. ve Kar, M. (2006). Beşeri sermaye ve ekonomik büyüme: nedensellik analizi, 1969-2001. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 159-181.
- Taşar, M.O. (2010). Türkiye’nin güçlü ekonomiye geçiş programı ve makro ekonomik etkilerinin analizi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 76-97.
- Taşdemir, F. D. ve Erdaş, H. (2018). Doğrudan yabancı yatırım ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği. *Trakya Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 140-152.
- Telatar, O. M. ve Terzi, H. (2009). Türkiye’de ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 119-134.
- Temiz, D. ve A. Gökmen (2013). FDI İnflow As An İnternational Business Operation By Mncs And Economic Growth: An Empirical Study On Turkey, *International Business Review*, Online Publication Date: 1-Apr-2013. www.elsevier.com/locate/ibusrev.
- Temiz, E. H. (2004). *Küreselleşmenin sosyal boyutları ve Türkiye açısından etkileri*. İzmir: Genel-İş Sendikası Matbaası.
- Terzi, H. ve Oltulular, S. (2006). Enflasyon-Büyüme sürecinde sabit sermaye yatırımları. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 1-18.
- Titiz, İ., Demir, Y. ve Onat, K. (2007). Türkiye’de şirket birleşmelerinde birleşme etkinliklerinin veri zarflama analizi yoluyla belirlenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 117-139.
- Tosun, E. K. (2013). Yaşam kalitesi ekseninde şekillenen alternatif bir kentsel yaşam modeli: yaşam kentleşme hareketi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1), 215-237.
- Trojette, I. (2016). The Effect of foreign direct investment on economic growth: the Institutional Threshold. *Region Et Developpement*, 43, 111-138.
- Tuncer, B. (1968). *Türkiye’de yabancı sermaye sorunu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları 241.

- Turan, Z. (2011). Dünyadaki ve Türkiye'deki krizlerin ortaya çıkış nedenleri ve ekonomik kalkınmaya etkisi. *Ömer Halisdemir Üniversite İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 56-80.
- Turan Koyuncu, F. (2010). Türkiye'de seçilmiş makroekonomik değişkenlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisinin yapısal var analizi: 1990-2009 dönemi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 55-62.
- Tutar, H. (2000). *Küreselleşme sürecinde işletme yönetimi*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Türen, U., Gökmen, Y. ve Dilek, H. (2011). Ekonomik özgürlük endeksinin yurt dışına doğrudan yabancı yatırım yapan Türk sermayesinin ülke seçim kararına etkisi var mıdır? *Maliye Dergisi*, 161(16), 298-325.
- Türkkan, E. (2001). *Rekabet teorisi ve endüstri iktisadı* (1.Baskı). Ankara: Eda Matbaa.
- Uçak, S. (2017). Cari denge ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 107-139.
- Ulaş, D. (2004). Çok uluslu şirketlerin ortak girişim stratejisini kullanma ve sonlandırma nedenleri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 59(2), 151-178.
- UNCTAD (1998). World Investment report 1998-trends and determinants. *UN: New York and Geneva*.
- Uzgören, E. ve Akalin, G. (2016). Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri: ARDL sınır testi yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 49, 63-77.
- Üçler, D. (2017). Doğrudan yabancı yatırımlar için kurumların önemi: gelişmekte olan ülkeler üzerine ekonometrik bir analiz. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 54(627), 73-85.
- Vernon, R. (1968). Economic Sovereignty at bay. *Foreign Affairs*, 47(1), 110-122.
- Yalçın, B. (2011). Küresel perakende zincirlerinin stratejik yayılımları: Antalya ili örneği. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 57-66.
- Yalçınkaya, Ö. ve Aydın, H. İ. (2017). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: seçili yükselen piyasa ekonomileri örneği (1992-2015). *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 39-64.
- Yalman, İ. N. ve Koşaroğlu, Ş. M. (2017). Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve işsizlik üzerindeki etkisi. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 1(2), 191-205.

- Yapraklı, S. (2006). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların ekonomik belirleyicileri üzerine ekonomik bir analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 23-48.
- YASED, (2018). Uluslararası doğrudan yatırımlar 2017 yılsonu değerlendirme raporu.
- YASED, (2016). Uluslararası doğrudan yatırımlar 2015 yılsonu değerlendirme raporu.
- YASED, (2011). Türkiye’nin cari açığı: makro ve mikro açıdan nedenleri ve çözüm önerileri.
- Yıldız, A. (2012). Yabancı portföy yatırımlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(1), 23-37.
- Yılmaz, Ö. ve Akıncı, M. (2011). İktisadi büyüme ile cari işlemler bilançosu arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), 363-377.
- Yılmaz, M. (2008). *Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar-ekonomik büyüme ilişkisi. Panel veri analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz, Ö., Kaya, V. ve Akıncı, M. (2011). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyümeye etkisi (1980-2008). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 13-30.
- Yılmaz, M. (2010). Doğrudan yabancı yatırımlar, dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye üzerine bir deneme. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 241-260.
- Yiğit, M. (1999). Gümrük birliği bağlamında Türkiye’de serbest bölgeler ve doğrudan yabancı sermaye girişine etkileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15, 197-222.
- Yöyen, H. T. ve Özkaya, M. H. (2018). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisi: zaman serisi analizi (1980–2016). *In Proceedings Of 4 Th SCF International Conference On Economics And Social Impacts Of Globalization And Future Turkey-European Union Relations*, (P. 196).
- Yülek, M. (1997). İçsel büyüme teorileri, gelişmekte olan ülkeler ve kamu politikaları üzerine. *Hazine Dergisi*, 6, 1-15.
- Zengingönül, O. (2004). *Yoksulluk, gelişmişlik ve işgücü piyasaları ekseninde küreselleşme*. Ankara: Adres Yayınları.

- Zeren, F. ve Ergun, S. (2010). AB'ye doğrudan yabancı yatırım girişlerini belirleyen faktörler: dinamik panel veri analizi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 67-83.
- Zhang, K H. (2006). Foreign direct investment and economic growth in China: a panel data study for 1992- 2004. *The Conference Of Wto, China And Asian Economies, China İn June*, 24-25.
- Weed, E. and Tiefenbach H. 1981. Some Recent Explanations of Income Inequality: an evaluating and Critique. *International Studies Quarterly*, 25,255–82.
- Xu, B. (2000). Multinational enterprises, Technology Diffusion, and host country productivity growth. *Journal Of Development Economics*, 62, 477-493.

